

## Marjan Bregar: IZGUBLJENA V PRAGOZDU



# Štart letošnje stabilizacije

Njen manevrski prostor so zožile cene, razvrednotili so jo rastoči življenjski stroški - Izhod: pravočasno in pametno ukrepati in okrepiti materialno podlago gospodarstva

Gospodarska dejavnost se je prve tri mesece odvijala pod močnim vplivom ukrepov, sprejetih deloma lani, deloma na začetku tega leta. Upoštevati pa je treba, da nekateri bistveni sestavni deli družbenoekonomskega sistema še niso dograjeni. Obstajajo velika finančna in materialna nesorazmerja v sestavnosti jugoslovanskega gospodarstva. Ta so se kopičila med gospodarskim razvojem zadnjih let. Nekje so bolj, drugod spet manj poudarjena. Zato se tudi pojavljajo mnenja in ohranjajo težnje, ki se ne ravna po stabilizacijski politiki.

Tako na splošno ocenjujejo trimesečna gospodarska dogajanja v zveznih izvršnih telesih. Posebej so obdelali statistične podatke, ki kažejo naravnost jugoslovanskega gospodarstva pri izpolnjevanju ciljev letošnje resolucije o temeljnih družbenoekonomskih razvoja. Posebej so prikazali investicijsko dejavnost, cene, ponudbo in povpraševanje, naposled tudi devalvacijske učinke po zadnji mednarodni monetarni krizi.

Povedati velja, da je v ocenah zveznih izvršnih teles manj razglabljanja o uspehih in več osvetljevanja neugodnih gospodarskih gibanj. Ta so bolj prikazana kot v prejšnjih ocenah, predvsem pa dovolj odkritosrčno. Nanje meče močno senco strah pred upadanjem proizvodnje.

Strah je še večji: maloprodajne cene so po petih mesecih za 8 odstotkov višje, življenjski stroški celo za 10,8 odstotkov. V družbenem dogovoru, ki je komaj sprejet, je bila zapisana 90-odstotna rast cen in 15-odstotna rast življenjskih stroškov. Ta del letošnje stabilizacije ne kaže dobro. Če bo proizvodnja nižja, pristojni cen ne bodo zavrlili.

### Podrobno o problemih

Zgledno prikazano, so bili v prvih treh mesecih zapaženi ti gospodarski uspehi: ugodna je bila plačilna bilanca, kar smo podedovali iz prejšnjega leta. Ohranili se je devizni presežek in devizne rezerve so se celo okrepile. V grobem je bila dosežena večja skladnost med ponudbo in povpraševanjem, kar naj bi po dolocnem času umirilo rast cen. Nazadnje, začetni dosežki pri odstranjevanju nelikvidnosti so ohrabrujoči.

To bi bila dobra stran letošnjih gospodarskih gibanj. Slaba stran je zadržanost. Začne se s trditvijo, da je bil položaj gospodarstva ob začetku leta slabši kot leto dni prej. V novo poslovno obdobje je gospodarstvo preneslo vse slabosti svoje stabilizacije. Na mnogih krajih je prekinjen tok od pridobivanja surovin do njihove predelave in do končne proizvodnje. Investicij in sredstev za odpravo strukturnih neskladij pa v teh treh mesecih ni bilo toliko kot je bilo planirano.

Po marčevskih podatkih o rasti industrijske proizvodnje je kazalo, da je prirastek manjši, čeprav se ne zaskrbljujejo z njim. Počasneje se je gibal produktivnost dela. Zaposlovanje je preselilo planirane okvire. Kljub temu se je naglo večalo število oseb, ki so iskale delo. V prvih dveh mesecih pa je bila še posebej zavrnjena rast cen, dohodek ni spremljal življenjskih stroškov.

### Administriranje preti

Ti in drugi problemi, ki se vlečejo iz lanskega in prejšnjih obdobij, so prisilili zvezna izvršna telesa, da so za tekočo gospodarsko politiko uporabila sredstva, ki niso primerna za normalno odvijanje ter delovanje družbenoekonomskega sistema.

Tako trde v oceni za prve tri mesece sami sestavljali ekonomskih ukrepov. Dodajajo, da bodo razsežnosti neustreznega, se pravi administrativnega ukrepanja še večje, če sedanja stabilizacijska skedja ne bo pri-

nanciranje planirane proizvodne rasti. Gospodarstvo išče izhod v podražitvah svojih izdelkov in poskuša sprožiti nov val medsebojnega zadolževanja, pravijo v zveznih ocenah.

### Manj optimizma v proizvodnji

Zato tudi sklepajo, da brez korenitih sprememb sedanega gospodarskega položaja ne smemo pričakovati trajnih stabilizacijskih rezultatov.

Zaradi teh značilnosti lanskega poslovanja, ki so jih razkrili zaključni računi, je v gospodarstvu precej upahnil optimizem, ki je delovne organizacije prevajal prva dva letošnja meseca. Namesto pomembnega proizvodnega skoka v januarju - ta je znašal 11 odstotkov - je februarja in marca proizvodnja dodala le po šest odstotkov k proizvodnji lanskega leta. Kot je bilo ocenjeno za tri mesece skupaj, naj bi v prvem polletju ostali pri šestdesetih rasti. Trditvi bi doživeli znižanje ali sprotne večanje zalog gotovega blaga v proizvodnem delu gospodarstva.

Po zvezni oceni doživljamo zaviranje gospodarske dejavnosti, ker se delovnim organizacijam manjšajo finančne zmognosti. Zožena je njihova akcijska sposobnost. Rast cen in življenjskih stroškov pa omejujejo pobude za gospodarski napredek, stalno dodajanje zakonskih in drugih pogodbenih obveznosti izporna gospodarske finance in podpirajo vikanje cen. Ker se realno povpraševanje po izdelkih na domačem trgu manjša, so delovne organizacije polske ravnostenje v naglo naraščajoči masi denarja.

Tako kažejo makroekonomske analiza gospodarskega položaja po treh mesecih poslovanja, ko veljajo dopolnjeni stabilizacijski ukrepi. Z njimi smo želeli znižati nelikvidnost, realneje odmeriti ponudbo ter povpraševanje, povečati produktivnost in učinek gospodarjenja, pa tudi stabilizirati družbeno porabo.

Prvi cilj je bil seveda okrepiti materialno podlago za samopopravno odločanje delovnih organizacij. Drugi, takoj za njim, pa popraviti gospodarsko strukturo s investicijami, zapisanimi v srednjeročnem razvojnem programu. Vrtni red je bil dan.

### Kaj se je dogajalo z investicijami?

Ker se manjša rast v proizvodnji gradbenega materiala in ker presojamo letošnje investicijske dejavnosti po proizvodnji tistih, ki izdelujejo opremo za delo drugih, vidimo, da investiranje realno zaostaja. Še ena primerjava je zanimiva za pravilno tehtanje investicijskih težav. V treh mesecih so se izplačila za investicije dvignila za 11 odstotkov, osebni dohodki na zaposlenega pa za 15 odstotkov... Oboje je seveda zaradi dviga cen pod lanske ravnino. Toda lani so izplačila za investicije in za osebne dohodeke še rasla vzporedno.

V zvezni oceni je zapisana trditve, da se delovne organizacije še vedno obotavljajo začetki z naložbami, ker jim lani sprejeti stabilizacijski ukrepi preprečujejo širjenje brez zagotovljenih sredstev. Najprej morajo poravnati obveznosti, šele potem se smejo pogajati za kredite z dokaj visokimi lastnimi deleži in z dovolj visokimi obratnimi kapitalom za redno proizvajanje.

Kljub tem omejitvam pa je resolucija o letošnji ekonomski politiki predvidevala hitrejšo rast investicij v osnovna sredstva. Predvidena je bila vrsta akcij in drugih ukrepov, ki naj bi pripeljali do dogovorov o naložbah v energetiko ter prevodne zmog-

ljivosti. Obljubljeni so bili novi inozemski krediti, opustili naj bi nekatere garancijske pogoje za planirane razvojne objekte, pa tudi oprostitve carin naj bi uravnavala tok investicijskega denarja.

Vse to kasni, tudi dogovori po republikah, ugotavljajo v zveznih izvršnih telesih. Četudi so pogoji za investicijsko dejavnost usklajeni z ostalimi ekonomskimi gibanji, pa se vendarle po treh mesecih da razsoditi, da bodo problemi lanskimi naložb in njihovo podaljševanje vplivali na glavno smer investiranja - predvsem sta dvomljiva popravilne strukture kot tudi usmerjanje družbene akumulacije, s katerima naj bi podprli nekatere namere srednjeročnega razvoja.

### Nasprotje dveh ciljev

Očitno si nasprotujeta dve stabilizacijski smeri. Hkrati želimo zagotoviti več obratnih sredstev, da bi proizvodnja in poraba ne kvarili gospodarske likvidnosti in stabilizacijskih naporov cele družbe, hkrati pa potrebujemo več sredstev za strukturne naložbe. Odlaganje srednjeročnih planiranih naložb pa je nevarno za bodoči razvoj vsega jugoslovanskega gospodarstva.

Zgodi se lahko, opozarjajo zvezna izvršna telesa, da bo rastoče strukturno neskladje kmalu omejevalo gospodarske želje po ekspanziji.

Po prvih dveh mesecih so bila opravljena gradbena dela pod lanko realno ravnino. Sodilo po pogodbah v tej proizvodni panogi ne predvidevajo izboljšanja, medtem pa industrija gradbenega materiala še bolj zaostaja. Iz podatkov o proizvodnji panog, ki delajo pretežno za investicijsko rabo, pa je razvidno, da v prihodnjih mesecih investicijska dejavnost ne bo zažvela.

Gospodarstvo samo je znižalo naložbe. Tudi nominalno ne dosega lanskega obsega, nasprotno od tega pa negospodarstvo prekomerno povečuje izplačila. Delitev investicij se letos znova slabša, čeprav naj bi se po planu naglo izboljševala. In še to: kar gospodarstvo investira, podaljšuje predvsem razvijanje predelovalne industrije.

Investicijska dejavnost resno opozarja, da bo proizvodnja prej ali slej upočasnila delo, ker se mora stalno modernizirati. Tako trde v zvezni oceni in predlagajo, da bi prilagodili predpise. Zagovarjajo stališče, da velja zaradi srednjeročnih razvojnih ciljev nekatere panoge oprostiti naložb v trajna obratna sredstva. Ta ukrep je bil preveč linearen, pravijo.

### Država sama reže platno

Po gibanju cen v prvih treh mesecih ni mogoče sklepati o stabilizaciji cen, ker se ves čas niso ravnale po pravilih. Januarja in februarja so se naglo dvigovale. Gospodarstvo ni spoštovalo stabilizacijskih tokov, niti ni upoštevalo medsebojnih tržnih donosov. Maksimiranje cen je nato marca administrativno presekal podražitev.

Toda pravi namen odloka ni bil dosežen: cene posameznih izdelkov in storitev niso zdrsle na decembrski raven.

V prvem letošnjem četrtletju so cene na drobno prekosile vsa pričakovanja. Delovne organizacije so s podražitvami odstranjevale svoje lastne težave, pa čeprav te niso izvirale iz samih cen in iz tržnega položaja. Tako ocenjujejo zvezna izvršna telesa, dodajajo pa, da so bili podražitev krivi tudi zvišani davki in prispevki, ki so nasprotovale začetni razbremenitvi gospodarstva. Kot tretji vzrok prekoračen ravnici cen so omenjeni kmetijski pridinki. To je najhujša točka letošnje ekonomske politike. Ruši ravnovesje med blagovnimi in denarnimi skladi. Razkriva pomanjkljivo materialno bilanco, ki smo jo popravljali z iz-

redno visokim uvozom, razkriva pa tudi, kako slabo je organizirano preskrbovanje z živili.

### Letos hujsa inflacija?

Povečanje cen v prvem četrtletju tega leta seveda nasprotuje stabilizacijski politiki. Vnaprej je bil razvrednoten dogovor o cenah. Celotno več, pravijo v zveznih ocenah: podražitev prvih treh mesecev spravljajo v nevarnost dosežene stabilizacijske rezultate in ničijo druge ukrepe ekonomske politike.

V drugi zvezni oceni, ki širše zajema letošnja gospodarska gibanja, je zapisan tudi tale stavek: cene proizvajalcev so neupravičeno zvišale splošno raven cen za 0,34 odstotka. Razliko do 2,1 odstotka so povzročili odloki federacije in republik. Ta druga ocena vsebuje tudi podatek, da so letos cene rasle hitreje kot lani in bi letna stopnja inflacije zaradi njih lahko znašala celo 20 odstotkov. Po lanskim računih, napravljenih za isti letni čas, je bila odmerjena 14-odstotna inflacija. V resnici je dosegla 17 odstotkov.

Trdovitost inflacije, s katero se sooča gospodarstva politika, lahko spodreže ravnovesje med ponudbo in povpraševanjem, trde v zvezni oceni. Toda ostale bodo posledice, ki jih prinaša inflacija stroškov v delovnih organizacijah. Preprečiti je treba upadanje proizvodne rasti, dodajajo še na preji, kajti to bi sprožilo nov val podražitev. Rešitev je v čvrstem družbenem dogovoru o cenah, je tudi v ponovnem pregledovanju finančnih bilanc in davčnih instrumentov, ker eno in drugo sproža inflacijo cen in zvišuje gospodarska bremena.

### Ponudba večja od povpraševanja

Jugoslovansko industrijo še vedno uravnava prodaja v tujino. Od proizvodnega prirastka izvodi dve petini, za to dobi kredite in si zagotavlja stalno rast, kar je bilo letos znova podprto z devalvacijo dinarja. Toda, pravijo zvezna izvršna telesa, letos je po dolgem času povpraševanje zastalo za ponudbo. Nanaglo je bil povečan uvoz, kroženje domačega blaga je zastalo zaradi težav z obratnimi sredstvi. Trgovina je namreč znižala nakupe, prebivalstvo ima manj denarja, ker so se življenjski stroški podražili, prejemki pa jih ne spremljajo. Povpraševanje na domačem trgu se manjša; nekatere proizvodne veje so se preusmerile v izvoz, druge so znižale proizvodnjo. Cene prispevajo svoje.

Toda hoteli smo ustvariti ravnovesje med ponudbo in povpraševanjem in znižati nakupe v realne okvire prisluženih dohodkov!

### Predolgo na razpotju

Je po vsem tem utesjen prostor za stabilizacijo? Zvezne ocene trde, da je, čeprav zagovarjajo predvsem kratkoročne administrativne ukrepe, s katerimi naj bi hitro popravili neugodna gospodarska gibanja.

Ne iščejo izhoda v ustreznih sistemskih spremembah pri financiranju razširjene reprodukcije in pri planiranju gospodarskega razvoja. Toda konverzija kreditov in likvidacija državnega kapitala napovedujeta, da so mislili na materialno podlago gospodarstva in jo žele okrepiti. Iskanje pravih rešitev pa se predolgo zaustavlja na razpotju, na katerem se lahko ponovi 1968. leto. Tedaj so pristojni ob prvih znakih gospodarske stagnacije sprejeli predpise, s katerimi so najprej spodbujali proizvodno rast, nato pa sprožili inflacijo. Če bi podobno ukrepali ob sedanjem obravnavanju letošnjih gospodarskih gibanj, bi pravzaprav spremenili ekonomsko politiko in se znova odmaknili od reformskih ciljev.

# Za konec tedna

Sobotna priloga

### Iz vsebine:

- ALENKA MISIC  
START LETOŠNJE STABILIZACIJE  
Zožen manevrski prostor
- GREGOR KLANČNIK  
ZADOLŽENOST JE MODROST  
Upravljanje v Ljubljanski banki
- SLAVKO FRAS  
HERBERT WEHNER  
Portret tedna
- MARJAN SEIDMAK  
SVOJEGA TELESA GOSPODARICA  
Italijanka in splav
- BOGDAN POGAČNIK  
SVET, KI JE;  
SVET, KI GA NI  
Zapiski ob grafičnem bledalu
- ALENKA PUHAR  
RAKA NE BOMO VEČ IZREZOVALI, IZZIGALI IN UBIJALI  
Pogovor s imunologom Robertom Goodom
- JANEZ JANČAR  
BITKA S ČASOM  
Se bo Slovenija izognila prometni izolaciji?
- TIT VIDMAR  
MEH ZA SMEH  
S poti po Hrvaški
- ŽELJKO KOZINČ  
KOLIKO PESTICIDOV BOMO PA DANES POJEDLI?  
Nevarni rastlinski strupi

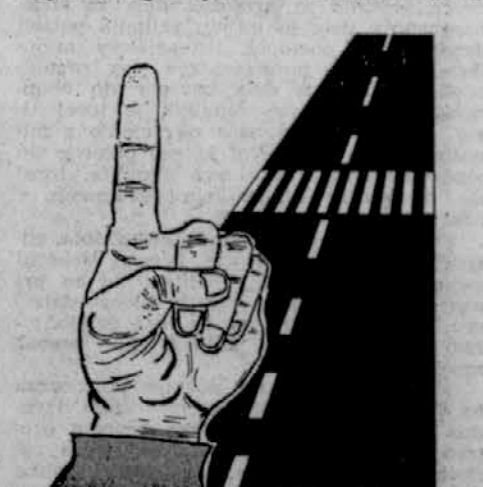
Ko so pred dvema dnevoma v zvezni skupščini obravnavali ocene zveznega svetovnega sveta, pa tudi njegove predloge, so poslanci dejali, da so zaskrbljeni, ker na mnogih gospodarskih področjih ne izpolnjujejo ciljev stabilizacijske politike.

Seveda mnenja o vzkoljih niso bila uglasena. Nekateri so bolj poudarjali vse vidnejšo strukturno neusklajenost ter terjali izpolnjevanje srednjeročnega plana. Drugi so vztrajali, da je treba takoj popraviti materialni položaj gospodarstva in počasi vpletati nove sistemske rešitve, s katerimi bomo bolj usmerjali razširjeno reprodukcijo. Skupščinski zbori so podprli ukrepe zveznega izvršnega sveta. Z njimi bomo ublažili in zaustavili nekatera neugodna gospodarska gibanja. Toda, učinkovali bodo le, če bodo takoj sprejeti. In nikakor ne bi smeli pričakovati, da bi se z njimi lahko polotili poglavitnih gospodarskih težav, se pravi strukturnih nesorazmerij, novih investicij v dejavnosti, v katerih izrazito zaostajajo, in tako dalje.

Seznam poslanskih zahtev je seveda dolg. Ima jih treba izbrskati tole: oceniti moramo vzroke, iz katerih izvirajo inflacijske težave. Sestaviti je treba primerno antinflacijsko politiko. Dosegati ukrepi niso ustavili razvrednotenja naših gospodarskih naporov. Bili so preveč enostranski in nepopolni in so se ogibali poglavitnim težavam našega gospodarskega razvoja. Težili so mizati zgolj povpraševanje in potrošnjo, velike gospodarske obremenitve in visoke poslovne stroške so puščali ob strani. To je po poslanskem mnenju glavni vzvod obstajajoče inflacije, zaradi katere je treba pomisliti, kako bi čimprej zavrli rast življenjskih stroškov in preprečili naglo znižanje osebnih dohodkov.

Zvezni izvršni svet je poslanecem takole prikazal svoje zamisli: če letošnje ekonomske politike v minulih mesecih nismo uredničili, s tem še ni rečeno, da moramo podvomiti vanjo. Napraviti moramo nekaj drugega. Pregledati moramo, kako so učinkovali ukrepi, s katerimi smo nameravali doseči cilje letošnje ekonomske politike. Ko bomo vedeli, v čem so pomanjkljivi, bomo sestavili nove, ki naj bolj uravnajo gospodarske tokove.

Skupščina ni nasprotovala tej ideji, četudi je bilo slišati, da si ni povsem na jasnem, kaj obljublja izvršni svet in kje se bo ustavil, da ne bo porušil glavnega cilja: stabilizacije jugoslovanskega gospodarstva in njegove nadgradnje.



VARNO ČEZ CESTO

Minulo delo

Povezovanje

Ljudska šola gospodarjenja

Pot do nove vsebine

Odnosi med trgovino in proizvodnjo

Minulo delo je skupni prispevek delovnih ljudi k uspehu in razvoju družbe

Določila v 8. točki XXII. ustavnega dopolnila in v 27. tezi o spremembah ustave SFRJ o sodelovanju med organizacijami združenega dela...

Minulo delo ni nikakršna kategorija družbene usmeritve, torej ni nekaj posebno socialističnega — ta pojem in to delo je bilo znano v predmarksističnem času...

Družbeni karakter dohodka

Tako nekako so govorili na nedavnem posvetovanju o minulim delu v Beogradu, kjer so nastopili številni poznavalci te materije...

Mr. David Dasić, svetnik v kabinetu članov sveta federacije pa je takoj nato ugotovil, da dohodek, ki ga delavci ustvarjajo na tržišču...

blem socialne preakrbljenosti starejših in starih delavcev, ki z leti izgubljajo socialno sigurnost...

nujna vlaganja, ko je bilo očitno, da brez modernizacije proizvodnje gredo naravnost v propast...

Minulo delo in upokojenci

Praktičnost sili ljudi tudi sicer v iskanje načinov delitve minulega dela. Tako je dr. Bojan Spicar, direktor skupnosti pokojniškega in invalidskega zavarovanja Slovenije...

Brez kalupov

Prav izkušnje interesnega povezovanja trgovine in proizvodnje v minulem obdobju so pokazale, da so oblike povezovanja rezultat več dejavnikov...

Resna opozorila

Se posebej velja omeniti, da so sestavljalci predloga za sprejem zakona o sodelovanju trgovine in proizvodnje...

Izrazito samoupravni način

Ze iz teh nekaj povzetkov je očitno, da ne gre za nekakšen delitveni odnos v dohodku — kakor smo sicer vse navajeni gledati delitveno — temveč za zaožjevanje gospodarjenja na izrazito in dosledno samoupravni način...

Posledice prakse iz rok v usta

Deljenost oziroma ločenost živega in minulega dela ima nekaj hudih posledic, je dalje ugotovil Dasić. Med temi je pro-

Premostiti nezainteresiranost delavcev

Mogoče se vam vse to zdi nemogoče, ker je tako zelo splošno. Toda s potrebnim praktičnim poenostavljanjem, za katerega ni nujna zmerom tudi nezmožljivost, so stvari drugače...

Upravljanje v Ljubljanski banki

Zadolženost je modrost

Slovenci nimamo širokopoteznih projektov, zato ni naključje, da premalo zajemamo in uporabljamo zunanje vire

Nekoč je neki turški sultan rekel modrijanu: »Napiši mi imena naših največjih norcev.« Modrijan je začel pisati in kot prvega napisal sultana. Ko je sultan to opazil, je rekel: »To je predznanje, dal ti bom odsekati glavo.« Modrijan pa je vprašal: »Ali si posodil perzijskemu šahu vrečo zlata?« »Sem, pa mi ga bo vrnil,« je odgovoril sultan. Modrijan pa ga je potolažil: »Ko ga bo vrnil, bom napisal njega, tebe pa izbrisal.« Iz te orientalske logike se lahko zaključijo, da je biti dolžan modrost, dajanje posojila pa tveganje...

Združevalna na(d)loga

Preveliki optimisti bi bili, če bi v samoupravi pričakovali popolno spremembo človeške duše; še vedno bo zato prisotna večja vrnema za pridobivanje kreditov kot za združevanje sredstev. Po izpeljavi samoupravljanja v denarnem prometu pa se bodo upravljalci morali zavedati naloge združevanja, saj bodo le toliko delili, kolikor bodo zbrali. To velja še posebno za eno največjih bank Jugoslavije — Ljubljansko banko.

Spremembe, ki jih je pri Ljubljanski banki povzročilo prilagajanje ustavnim določilom, pomenijo, da s finančnimi sredstvi razpolagajo tisti, ki jih združujejo in v denarni promet vlagajo svoje ustvarjalno delo. Kratkot je sicer čas, odkar so upravljalci in zbor sprejeli samoupravni sporazum, karko razdelili na 18 temeljnih organizacij združenega dela in 4 organizacije v razvoju, pa vendar predstavniki upravljalcev še lahko dajo prvo oceno delovanja novega samoupravnega organizma.

Ni dvoma, da se je vpliv na upravljanje tistih, ki svoja denarna sredstva združujejo, povečal. Neposredno sodelovanje in odločanje v samoupravnih organih ekspozitur, podružnic oziroma TOZD in v centrali LB pomeni novo, objektivnejše, optimalnejše in kvalitetnejše usmerjanje denarnih tokov.

Vsi upravljalci LB so se nenakrat srečali z dvema problemoma: prvič, kako zajeti, zbrati in združevati čim več denarnega potenciala, in drugič, kako združena sredstva na vseh ravneh čim bolj in učinkoviteje planirati. Izvrševanje teh dveh osrednjih nalog

je v medsebojni odvisnosti. Več je sredstev na razpolago, širša je možnost za reševanje kreditnih zahtev interesentov, obsežnejše so pokrite potrebe in dosežena je večja spodbuda za združevanje sredstev.

Delež načrta razvoja SR Slovenije

V temeljnih organizacijah združenega dela imajo upravljalci sredstev neposredni stik z banko. Njihovi predstavniki v izvršilnih odborih in drugih organih neposredno odločajo o uporabi in planiranih združenih sredstvih podružnic, na podlagi skupaj oblikovane poslovne politike pa za kreditiranje osrednjih razvojnih programov, odpravljanje razlik v razvitosti republik, pospeševanje kmetijstva in prodajo serijske opreme združujejo sredstva na ravni celotne LB. Deleži združenih sredstev ob sodelovanju TOZD opravljajo izvršilni odbor LB.

Poslovna politika za leto 1973, sprejeta sporazumno s TOZD na zboru banke 12. marca letos, predpisuje, da je na ravni celotne LB potrebno združiti 450 milijonov dinarjev, in to za kreditiranje:

- projektov, odobrenih leta 1972 130 milij. din
- bazične, surovniške in druge primarne dejavnosti za zmanjšanje strukturne neskladja 190 milij. din
- projektov na manj razvitih področjih 70 milij. din
- kmetijstva 60 milij. din

Dodatno se v LB združujejo tudi sredstva za kreditiranje serijske opreme namenjene za kupce doma in v inozemstvu, kar bo letos znašalo okrog 615 milijonov dinarjev. Se predno bo sklenjen prvi polletje, bodo letošnja združena sredstva razdeljena na projekte in porabnikom, ki ustrezajo nameram in strukturi poslovne politike za leto 1973.

Ze ob začetku delovanja LB v novih pogojih upravljanja se je pokazalo, da je združevanje sredstev na ravni celotne banke edini način reševanja strukturne neskladja, razvijanja manj razvitih območij, povečanja deficitarne proizvodnje in boljše izkoriščanja razvitih potencialov. Upravljalci podpirajo združevanje sredstev za posebne namene, le da želijo vedeti, za katere objekte bodo sredstva namenjena. To pa je tudi prav, saj več ljudi zanesljivo objektivneje presodi realnost določene investicijske naložbe.

Zahteve za vključitev med kreditiranje iz osrednjih združenih sredstev, ki jih razdeljuje izvršilni odbor centralne LB, pa so le-ti daleč presežale v poslovi politiki predviden obseg. Selektivna obravnava zahtev in prilagajanje kriterijem poslovne politike bi bil edini možni način reševanja. Da bi pri tem ne izpadli tudi dobri in utemeljeni projekti, so se upravljalci odločili, da kredit za to odobrijo v celoti s tem, da se del koriščenja prenese na leto 1974.

Ze prvo leto večjega vpliva na združevanje in pravilno delitev sredstev pa se je pokazalo, da v Sloveniji ni možno zbrati toliko sredstev, da bi lahko zadovoljili vse potrebne rešitve v večjem angažiranju zunanjih virov.

Spodbujanje ambicij

V slovenskem gospodarstvu je še vedno prisotna miselnost, da je nezadovoljstvo odlična dobrega gospodarstvenika; praksa današnjega časa pa kaže, da angažiranost zunanjih virov pomeni pospeševanje razvoja, boljše izkoriščanje proizvodnih potencialov in normalno tudi višji dohodek. Zadovoljenost je sicer tudi spodbuda in obvesnost. Začne se pri programiranju, nadaljuje v boju za dohodek in sklence z odplačilom. V tem prizadevanju je razlog, da nekateri stagnirajo, drugi pa samorastniško rastejo. Pomankaja

nje ambicij za zajemanje tujih virov, zvezana s iskanjem in razvijanjem poslovnih idej, pa ni samo v posameznih podjetjih, opazno je tudi v republikah kot celoti.

Slovenci smo majhen narod in to majhnost je opaziti tudi pri programiranju in razvijanju projektov. Širokopoteznih projektov nimamo, zato ni naključje, da smo slabo prisotni pri zajemanju in koriščenju zunanjih virov. To nam potrjuje naslednja ugotovitev. Medtem ko je v vsej državi delež SR Slovenije v družbenem proizvodu 16 odstotkov in v izboju blaga ter storitev 19 odstotkov, smo ob koncu leta 1972 od celotne zadolženosti Jugoslavije v inozemstvu uvažali le 4,7 odstotka kreditov. To neozarmerje je dokaz, da smo pri črpanju zunanjih virov, ki edini lahko povečujejo lastno udeležbo investitorjev, premalo prisotni. Zunanja sredstva so posebno zanimiva za večje projekte, ki jih imamo v Sloveniji premalo, in zaradi tega zlasti na področju energetike položaj še postaja kritičen. Od večjih investicij zadnjih let smo nerazumljivo in v nepravem času pokopali še Energo-kemični kombinat Velenje, za katerega bomo pogrebne stroške še dolgo plačevali. Sedaj avtomobil za avtomobilom vozi velikejski premog v Avstrijo, namesto da bi se po plinovodih pretakala plinska energija k porabnikom doma. Kaj bi bilo lažje kot v cevi z nizkokaloričnim plinom iz lignita v prihodnosti, ko bi dobili vrt, preiti na visokokalorični naravni plin.

Plin je poleg nafte in elektrike energetski vir, brez katerega si ne moremo predstavljati sodobne industrijske proizvodnje. Mi pa iz meje opazujemo, kako Slovenijo obkrožajo plinovodi. Upravičeno se zlasti vedno priložnost priključitve na terminal v Trzinu, iz katerega se bo pretakal alpski plin v Srednjo Evropo. Ali ne bi naša prisotnost v tem projektu pomenila najboljšo konkretizacijo politike razvoja ekonomskih stikov z državami v razvoju?

Razvojna služba LB

V prihodnosti bo morala biti Slovenija pri razvoju bolj načrtna. Pri tem bodo morali biti LB in njeni upravljalci še posebno aktivni. LB je največja slovenska integraci-

jska tvorba. V njej se združuje okrog 80 stoškov slovenskega gospodarstva in gospodarstva. To pomeni, da je LB najboljša mesto, kjer naj bi se gospodarske organizacije kot upravljali banke sporazumevale o razvoju in morebiti dobile tudi primerne nasvete in rešitve za finančne konstrukcije poslov.

Sedanja razvojna služba delovne skupnosti centralne LB je še premlada, da bi lahko zasledovala svetovna tržišča kapitala, snovala in pregledovala projekte, dajala pobude za širokopotezne načrte, pomagala pri izdelavi finančnih konstrukcij in zasledovala izvrševanje investicij. V prihodnosti bo zato to službo v centrali treba ojačati, saj je LB razvojna banka Slovenije v praksi. To pa ni vse. LB bo v prihodnje bolj prisotna na svetovnem denarnem trgu. Odprla bo svojo banko v ZRN in predstavništva v ZDA, Veliki Britaniji, na Japonskem, SZ in NDR, Afriki in Južni Ameriki. Vse to pa pomeni, da se bosta vloga in obseg profesionalnega bančništva oziroma delovne skupnosti LB tudi ob neposrednem upravljanju lastnikov denarnih sredstev povečevali. V zvezi s tem v LB še iščejo in vzgajajo kadre, ki bodo kos razširjeni kreativni vlogi.

Upravljalci LB želijo, da se na področju denarnega prometa doseže usklajevanje politike in ožje sodelovanje tudi z drugimi bančnimi hišami na Slovenskem, S Kreditno banko Koper je že sklenjen samoupravni sporazum o sodelovanju, pomlajajo pa roko tudi Dolenjski banki in hranilnici ter Kreditni banki Maribor. Predsodki nezaupanja, ki so ušesidna preteklosti, počasi bledijo, Maribor, ki je največji delavski center in je po osvojitvi postal važen politični ter kulturno prosvetni center, upravičeno zahteva svojo, v celotno republiko vgrajen razvoj. Ozko sodelovanje obeh bank bo zanesljivo pospeševalo ta proces. Ob ožjem, na samoupravni podlagi združenem vzajemnem sodelovanju bomo lahko največ prispevali k realizaciji družbenega plana polcentriranega in strukturno usklajenega razvoja SR Slovenije.



Zasedanje SEV

Povezave na Vzhodu

Dr. Vratuša posebej za „Delo“ o pomenu praškega zasedanja vzhodno-evropske skupnosti za Jugoslavijo

DOPIŠNIK TANJUGA POSEBEJ ZA „DELO“

PRAGA, junija — Usmeritev 27. zasedanja SEV je nakazal sovjetski premier Aleksej Kosigin, ki je kot prvi udeleženec v splošni razpravi izjavil, da je treba pri ocenjevanju rezultatov sodelovanja gledati ne samo na preteklost, ampak tudi na sedanje potrebe in možnosti v članjenih državah.

Kar zadeva sodelovanje na področju strojne in lahke industrije, se po oceni podpredsednika ZIS Antona Vratuše tu pripravljajo novi ukrepi za integracijo, kooperacijo in specializacijo proizvodnje ter seveda znanstveno-tehnično sodelovanje, zlasti v zvezi z zaščito ogroženega okolja.

Tretja značilnost praškega zasedanja SEV pa bi bila v tem, da nadalje povezujejo dejavnost v članjenih državah, predvsem v planiranju, ker bo narekovalo ustrezne ukrepe glede organiziranosti SEV in dela njegovih organov.

še odprta vprašanja, ni pa posebnih problemov. Dosedanja praksa je že pokazala, da nekatere razlike v sistemih sodelovanja ne ovirajo. Naša delegacija je svobodna stališča, da je Jugoslavija dosegla določeno stopnjo gospodarskega razvoja, da razpolaga s precejšnjim naravnim bogastvom, da predstavlja naravno zvezo Evrope z ostalim svetom, posebno z deželami v razvoju — in da so zaradi vsega tega tudi socialistične države oziroma SEV kot organizacija lahko enako zainteresirane za poglobitev sodelovanja z Jugoslavijo.

Perspektiva nadaljnje poglobitve stikov

Kakor je nadalje izjavil Anton Vratuša, je udeležba Jugoslavije na tem zasedanju zlasti pomembna zato, ker nam omogoča boljše poučevanje o tem, kako se v članjenih državah lotevajo reševanja posameznih vprašanj. Poleg tega je naša delegacija lahko neposredne spoznala, katera področja dejavnosti SEV in posameznih v članjenih držav so za Jugoslavijo posebno zanimiva.

Vratuša meni, da dosedanje izkušnje iz sodelovanja med Jugoslavijo in SEV ter njegovimi članicami odpira perspektivo nadaljnje poglobitve in razširitve. Jugoslavija ni v članjenih državah, marveč s to organizacijo sodeluje v okviru svoje splošne politike in za mir na svetu, v skladu s svojo odprtostjo za navezovanje stikov z deželami z vseh koncev sveta in vsemi gospodarskimi grupacijami. To sodelovanje temelji na vzajemni zainteresiranosti in Vratuša meni, da je že rodilo dobre uspehe oziroma da se je v zadnjih dveh letih še posebno poglobilo.

Iz govora Antona Vratuše na plenarni seji zasedanja v Pragi in iz pogovora s poročevalcem »Delo« sledi, da je treba pot nadaljnega razvijanja sodelovanja iskati na področju strojne industrije, težke industrije, energetske, transporta in lahke industrije, o čemer se že pogajamo.

V gospodarskih stikih Jugoslavije s SEV in s posameznimi v članjenimi državami so

Pomembni dvostranski pogovori

Obisk v Pragi je naša delegacija izkoristila tudi za pomembne dvostranske stike in pogovore. Vodja delegacije Vratuša se je sešel s premierom Aleksejem Kosiginom in Ionom Gheorghem Maurerjem ter seveda s predsednikom vlade gosposeljske države, Lubomiro Strougalom. O daljšem prijateljskem srečanju s premierom Strougalom je Anton Vratuša govoril s posebnim zadovoljstvom. Češkoslovaški novinarji so ga naprosili, naj pove, kakšen pomen pripisuje srečanju z Lubomiro Strougalom ter jugoslovansko-češkoslovaškemu sodelovanju.

S premierom Strougalom smo se posebej pogovarjali o tem, da je prišel čas, da zdaj postavimo naše sodelovanje na dolgotrajnejše in bolj perspektivne temelje. Seveda smo v tej zvezi govorili tudi o jadranjskem naftovodu, o barvasti metalurgiji, o daljšem angažiranju jugoslovanskih gradbenih podjetij v GSSR in na koncu o turizmu,« je rekel Vratuša.

Jugoslavijo bo v kratkem obiskal češko-slovaški minister za zunanjo trgovino Andrej Bruček in to bo priložnost za konkretno obravnavanje vprašanj v zvezi z dvostranskim sodelovanjem, o katerih sta se v Pragi, med premorom na zasedanju SEV, pogovarjala premier Lubomir Strougal in podpredsednik jugoslovanske vlade Anton Vratuša.

DRAGAN M. PAVLOVIĆ

ČEREPANOV: ČISTKA NA BARKI



ZDA in nafta

Bojni načrt zoper krizo

Novo ameriško geslo je: „Varčujte z energijo!“

V Združenih državah Amerike, kjer vsako leto namenijo za reklame več milijard dolarjev in kjer imajo najbolj izpopolnjen sistem ekonomske propagande v svetu, se te dni dogajajo nenavadne stvari. Večina gigantov naftne industrije plačuje težke denarce za oglase, v katerih dopovedujejo Američanom, naj kupujejo manj njihovih izdelkov in tako pripomorejo, da se naftna kriza kolikor toliko olajša.

— ukinal je štirinajst let stare omejitve za uvoz nafte in dolodil naj bo uvoz tega energetskega vira posledje svoboden. Domačo naftno industrijo pa bodo zavarovali tako, da bodo uvozniki nafte plačevali posebne davkatve, iz katerih bodo financirali raziskave in poskusna vrtnja, da bi tako preprečili, da ZDA ostanejo nevarno odvisne od uvoza;

Nixonov „reševalni program“

Poleg tega je Nixon od Kongresa zahteval, naj nemudoma sprejme naslednje odločitve: — da bi spodbudili naftne družbe k no-

vim raziskavam, bodo tudi za vrtnje, iz katerih ne bo pritekla niti kapljica nafte, danjli 7 odstotkov investicijskega posojila, ki bo za produktivne vrtnje znašalo 12 odstot. kov;

— takoj je treba storiti vse za graditev naftovoda z Aljasko, kje obstajajo po mnenju geologov največje zaloge nafte v ZDA; — omogočiti je treba večje izkoriščanje premoga;

— pospešiti gradnjo jedrskih elektrarn. Dosedaj je trajalo nekaj let, preden so jih pričeli graditi in preden so elektrarne pri- cele obratovati;

— notranjemu ministru naj Kongres dovoli, da takoj izda potrebna navodila za zgraditev velikih skrajnih pristanišč za supertankerje.

Vsi ti ukrepi in zahteve pa niso spravili v boljše voljo Američanov, ki se zavedajo, da je razlika med količino doma proizvedene nafte in višino porabe čedalje večja. Leta 1960 so v ZDA proizvedli 8 milijard sodcev nafte, porabili pa so jih 9,3 milijard.

Dvanajst let kasneje, torej lani, je znašala proizvodnja 11,2 milijardi sodcev, potrebovali pa so jih kar 16,3 milijarde. Še bolj razlika med količino doma proizvedene nafte in višino porabe čedalje večja. Leta 1960 so v ZDA proizvedli 8 milijard sodcev nafte, porabili pa so jih 9,3 milijard.

Naftne družbe gradijo jedrske elektrarne

Vsega tega se je zavedal tudi ameriški finančni minister George Shultz, ki je na nedavni mednarodni monetarni konferenci — ta poteka pod okriljem združenja ameriških bankirjev — izjavil, da se bo ameriški uvoz nafte, ki sedaj znaša 27 odstotkov celotne porabe, v ZDA, do leta 1985 povečal na 65 odstotkov, kar bo Zdrženim državam (kljub obsebnim načrtom za povečanje količine doma načrpane nafte) postavilo v hudo neugodno odvisnost od tujih izvoznikov.

Da bi zadostili vsem potrebam po nafti, bodo Američani po predračunih »Chase Manhattan Bank« do leta 1985 porabili okoli 1000 milijard dolarjev, pri čemer so v tej visoki številki zajeta tako sredstva, ki jih bodo porabili za odpiranje novih vrtn, kot denar, ki ga bodo plačali za uvoz tuje nafte. (»Bolje veš, nafte po višji ceni, kot pa nič nafte po nizki ceni, je na konferenci izjavil George Shultz.)

Pomanjkanje domače nafte in bojazen, da bodo v bližnji prihodnosti ostali popolnoma odvisni od uvoza, je spodbudilo k razmišljanju celo nekatere naftne družbe. Tako sta »Royal Dutch-Shell« in »Gulf Oil« sklenili dogovor o skupnem vlaganju sredstev v izkoriščanje jedrske energije. Dosej konkurenčni družbi bosta vložili vsaka po petdeset odstotkov potrebnega kapitala. »Dutch-Shell« pa se bo pridružil kalifornijski družbi (članici »Gulf Oil«, ki bo izkoriščala jedrsko energijo) »Gulf Energy and Environmental System Co.«

Ne glede na to, da se jedrski energiji obeta hiter in neslutni razvoj, bosta nafta in plin v prihodnjem desetletju obdržala vodilno mesto na energetskem tržišču, zaradi česar se bo pomen dežel na Bliznjem vzhodu, ki skrivaj največ svetovnih zalog nafte, precej povečal.

MARJAN SEDMAK

BOŽO MESANOVIC

Pomen surovinske baze SZ

Države, članice SEV, ki so v celoti siromasne s surovinami in gorivi, lahko računajo, kot je bilo slišati na zasedanju SEV v Pragi, z velikimi nakupi v Sovjetski zvezi. Morajo pa tudi upoštevati to, da so zahodne države prav tako zelo zainteresirane za sodelovanje s Sovjetsko zvezo na tem področju. Zato se zdi vzhodnoevropskim državam nujno, da v prihodnje sodelujejo, finančno in drugače, pri razvijanju surovinske in energetske baze Sovjetske zveze.

Zunaj tega sektorja, to pa je glavni smisel procesa integracije, se bodo SEV in njegovi organi bolj posvetili specializaciji in kooperaciji v industriji orodnih strojev, poglobljanju znanstveno-tehničnega sodelovanja s skupnimi investicijami v članjenih državah. Prav v tem vidijo glavni vzvod za pospešeno naraščanje učinkovitejše blaginje v okviru SEV.

Pred začetkom prve plenarne seje zasedanja SEV je bil, kakor se je svedelo, poseben sestanek, ki so se ga udeležili samo voditelji delegacij držav, polnopravnih članic grupe. Na tem sestanku ni šlo za odnose znotraj SEV, marveč za nekakšen politični posvet, med drugim o skupnem stališču do zahodnoevropske gospodarske integracije in sodelovanja z razvitimi kapitalističnimi državami. V tej zvezi je značilno stališče, ki ga v svojem članku navaja Oleg Bogomolov.

»Države, članice SEV, si prizadevajo izkoristiti nove ugodnejše možnosti gospodarskega sodelovanja z zahodnoevropskimi državami za pospešitev svoje gospodarske graditve. Hkrati pa morajo zoprti politiki imperialistov, ki skušajo izrabiti politično mednarodno napetost in širjenje gospodarskih odnosov med Vzhodom in Zahodno Evropo za to, da bi oslabilo integracijski proces v okviru SEV.«

Navzočnost Jugoslavije

Poleg opazovalcev LDR Koreje je bila Jugoslavija na zasedanju v Pragi zastopana z vladno delegacijo kot edina država, ki ni članica SEV, ampak s to organizacijo sodeluje na podlagi posebnega sporazuma. Vodja jugoslovanske delegacije, podpredsednik ZIS dr. Anton Vratuša, je v pogovoru s poročevalcem »Delo« navedel tri momente, značilne za 27. zasedanje SEV. Na prvo mesto je postavil problematiko v zvezi z energetiko oziroma določanjem dolgoročnih programov izkoriščanja bogatih virov energije na podlagi atomov, plina in nafte.

Italijanka in splav

Statistični podatki glede teh so sicer neverjetljivi, toda ne glede na vse pridržke izredno kruti: v njih ni niti naj bi v Italijo letno kar 70.000 žensk. Edini, ki imajo od sedanja ureditve materialno korist, so lastniki velikih klinik, ne preveč tankovestni kirurgi, ki jim vsak abortus vrže pol milijona lir ali še kaj več. Pomaga jim splošna zaostanost in pa zavesta molka, ki jo je klerikalna Italija spustila nad kontracepcijske posvetovalnice. Te samevale, ker ženske ne vedo zanje, kontracepcijska sredstva še vedno niso prodrala med množice, ker se zdravniki in lekarnarji, posebej v manjših skupnostih, boje maščevanja lokalne cerkve in klerikalcev.

„Maternica ni državna“

Gigliola Pierobon ni prva, ki so jo zaradi nedovoljenega splava spravili pred sodišče. Za razliko od ostalih, ki so molče sklonile glavo in sprejele krivdo na svojo vest, se je Pierobon uprla načrtom sodnikov iz Padove, ki so želeli, da bi razprava tekla po ustaljenem kalupu — tiho in brez odmevov v javnosti — in je iz svojega nastopa naredila pravo predstavo v korist liberalizacije splava. Prvic se je v Italiji pripetilo, da je obtoženka, namesto da bi se grešila pokesala, sodnikom odgovorila, da s svojim telesom razpolaga kot jo je volja in da njena maternica ni državna, marveč — njena.

Medtem ko je Pierobon svoj odnos do splava opredelila tako, je njen odvetnik skušal dokazati, da je stari fašistični zakon — ki govori o zločinu zoper javno zdravje in celovitost pokolenja — v nasprotju z ustavo. Tretji člen le-ta na primer postavlja načelo enakosti vseh državljanov, toda v tuje klinike, kjer ne tvegajo sodnega pregona zaradi splava, hodijo bogate ženske, ne revne. Zakon krši nadalje osebno integriteto ženske, razpolaga z njenim telesom, konec koncev pa dopušča, da le en partner plača za zločin, ki sta ga naredila dva — moški, se pravi nesojeni oče, nikoli ni klican na zagovor, razen seveda, če pri splavu neposredno sodeluje.

„Tudi me smo splavile“

Sodišče je vse te pridržke zavrnilo, zavedajoč se, da veljavna zakonodaja splav kaznuje. Prav zaradi njih, pa zaradi dimenzij pojava in ne nazadnje zato, ker zakon izhaja neposredno iz fašistične ideje o zaščiti rase in celovitosti pokolenja, pa se je odločilo za kompromis. Tako Gigliola Pierobon in tisti, ki so ji pri splavi pomagali, so po zakonu krivi, vendar pa se je sodišče hkrati s tem odreklo kazenskem pregonu, kar zadeva prvotno obtožbo. Kar zadeva preostala dva obtožbenja, pa je obsodilo, vendar ju je hkrati tudi je pomilostilo.

Svojega telesa gospodarica

Gigliola Pierobon je slavila prvo zmago žensk na sodišču

OD NASEGA RIMSKEGA DOPIŠNIKA

RIM, junija — Eden od dobrega ducata italijanskih tednikov za ženski svet je nedavno svoje bralke postavil pred dilemo, ki ne dopušča »če« in »ampak«, marveč terjaja neposreden odgovor: »Je Gigliola kriva?« Le dvajset bralk se je izreklo za »krivo«. Ženski svet je, z drugimi besedami, Giglioli njen greh odpustil, sodišče, vezano na stare fašistične zakone, pa je delno: ugotovilo je namreč, da je Gigliola zakon sicer kršila, da pa je ne mislijo sodno preganjati.

Razprava, ki se je bila končala v sredo popoldne, je bila priložnost za še en spopad med italijanskim feminističnim gibanjem in zakonom, ki da razpolaga iz našimi maternicami. Gigliola Pierobon, ki ima danes 23 let, je namreč priznala, da je še ne povsem polnoletna leta 1967 splavila. Italijanski zakon splav, kot rečeno, prepoveduje in od fašističnih časov sem, ko je bila tudi maternica »proizvajalno sredstvo« — več državljanov, več vojakov — tudi hudo kaznuje.

Letno nad milijon splavov

To zakonodaja, nasploh pa moralo italijanske družbe, ki ženski — opirajoč se pri tem na katoliško moralo — v kar največji

meri brani, da si sama urejuje svoje spolno življenje, so napadla italijanska ženska društva. Po statistikah, ki so jih nabrali strokovnjaki Unesco, opravijo v Italiji letno okoli milijon in dvesto tisoč splavov. Le majhen del tega jih opravijo strokovnjaki, izravnjeni kirurgi in dvesto tisoč — pol milijona, lir — zato je razumljivo, da je le malo žensk, ki se zanje odločijo. Nekaj cenejši — med dvesto in tristo tisoč lir — so splavi, ki so združeni s potovanji v nekatere švicarske in pa londonske klinike, ki so si organizirale prave čarter polete iz velikih italijanskih centrov (kandidatke za splav na londonskem letališču pričakuje funkcionalni klinike, jih odpeljejo do kirurške mize in po treh dneh na letališču spet prepustijo letalski družbi). Preostali del neprostovoljnih nosečnic se odloči za pomoč mazačev ali pa si pomagajo same.







## Ceste

# Bitka s časom

Se bo Slovenija izognila prometni izolaciji, ki jo obetajo zahodnoevropski cestni projekti?

Slovenija in Jugoslavija ležita na zelo pomembnem področju, preko katerega vodijo najkrajše poti iz Severne, Srednje in Zahodne Evrope v Grčijo, Malo Azijo in naprej v Perzijski zaliv ter Indijo. V zadnjih letih pa se je pomen te lege zaradi predvsem dveh faktorjev še stopnjeval. Turistična Evropa beži iz vse bolj onesnaženih in prenatrpanih tradicionalnih letovišč v Grčijo in Malo Azijo; posebno slednja je turistično še nepokvarjena, njena pokrajina pa se bo tudi še lep čas upirala moderni urbanizaciji. Drugi faktor pa ima še daljnosežnejše posledice, kot je sprva kazalo: spopad na Bližnjem vzhodu junija 1967 je, kot kaže, za dalj časa zaprl Sueški prekop, s tem pretrgal važno transportno prometno žilo med Sredozemljem in Indijskim oceanom, usmeril ladje na dolgo pot okoli rta Dobre nade in s tem močno podaljšal in podražil prevoz blaga.

Ravno ta dva faktorja sta pogojevala izdelavo bavarskega programa izgradnje mednarodnih cest »BayStrWG 1971/1975/1985 — Durchgangsverkehr«, ki bodo povezovala Evropo med seboj in z bližnjim vzhodom. Obenem pa ta program pomeni popolno izolacijo Slovenije in jo izključuje iz evropske in s tem tudi iz medkontinentalnega cestnega omrežja.

## Osem glavnih smeri

Tako se severovzhodno od Slovenije že formira evropska prometna medkontinentalna ranga, z izgradnjo avtoceste Regensburg—Passau—Linz skrajšuje razdaljo med Frankfurtom in Dunajem za 160 km.

Nosi ime E-5, se pričenja pri Calais/Ostende, pri Kölnu sprejema E-36 iz Rotterdama in Amsterdama (ki sta z ro/ro trajekti povezana z Anglijo) pri Nürnbergu pa E-6 iz Berlina in pri Linzu E-14 iz Prage. Prek Dunaja, Budimpešte, Subotice in Beograda prečka Niš in nato kot E-5N povezuje Sofijo preko Carigrada in Bosporja s turškim Trapezantom, Teheranom, Perzijskim zalivom in Pakistanom. Za prevoz blaga iz Evrope proti vzhodu je ta prometnica izredne važnosti, kajti transport po morju se je zaradi zaprtega sueškega prekopu zelo podražil, zato že sedaj »Elmer Sandbye AZ« in »Davies, Turner & Comp« vzdržujeta na tej magistralni redni blagovni promet med Oslom oz. Londonom in pristaniščem Bandar Abbas v Perzijskem zalivu.

Moderna »Pyhrnska avtocesta« Freistadt—Linz—Spittal am Pyhrn—St. Michael—Gardac (Geotkorn) bo povezovala najrazvitejši del podonavne Avstrije (Linz) s prostorom

med Brücom in Gradcem. S cesto Gradec—Maribor—Zagreb—Split, ki je v načrtu, bo povezovala podonavne in centralne bazene Gradca s Hrvaško in Jadranom ter bo nova prometna zveza za turistične tokove iz Zahodne (priključitev na E-5) in Vzhodne Evrope (priključitev na E-14 v srednji Dalmaciji). Ta cesta je zelo pomembna za direktno povezavo predvsem severovzhodne Slovenije z avstrijskim podonavjem.

Bavarski program spreminja tudi smer bivše Tržaške ceste in južne železnice, ki sta v času Avstro-Ogrske povezovali Dunaj in Trst. Južna avstrijska cesta, ki je že zgrajena do Gleisdorfa, se pod Gradcem obrne proti zahodu, prek prevala Pack spusti v Celovško kotlino, pri Trbižu priključi na italijansko cestno omrežje ter se tako izogne tradicionalni povezavi z Italijo prek Trojan in Ljubljane.

»Turska cesta« med Salzburgom in Beljakom je direktna smer iz omenjenega nemškega cestnega omrežja do naše meje, nadaljuje pa se prek Trbiža in Vidma proti Padski nižini in Severnemu Jadranu. Dobiva velik pomen, saj se na severu z izgradnjo smeri Salzburg—Regensheim navezuje na bodočo osrednjo omrežje pri Münchnu, po novi smeri Salzburg—Landshut—Regensburg pa na E-5 in območje Prage ter Berlina. Na tem področju se tudi stikajo smeri iz cele ZR Nemčije, ki je pomemben rezervno turistični; ti nas bodo obšli, če jih ne bomo usmerili v Slovenijo z navezavo na »Tursko cesto«.

Skoraj enako področje bo povezovala vzporedna Tržaška cesta — »Felbertauernska« hitra cesta: preval Böken—Linz skozi Felbertauern—Kufstein. Ta kratka, toda turistično izredno privlačna zveza med Bavarsko (omrežje sem že opisal) in severnim Jadranom je speljana proti nam, proti Ratečam, še primernejša pa je za goriški

prehod. Tudi za Italijane je ta smer zanimiva zaradi povezave furlansko-julijskega in beneškega bazena ter Trsta s srednjo in severno Evropo. Zgrajena naj bi bila do leta 1978; Avstrijci in Italijani so že ustanovili 24 članski komite in študijska združenja za izdelavo projektov za preboj predora Piöcken.

»Autostrada Alemagna« ali projekt BATIA (Bavaria—Tirol—Adria) bo vodila od Münchna do avstrijske meje, po dolini Inna ter Zille preko Mayerhofs s predorom prebila Zillertalske Alpe, po južnotirolski dolini Ahna bo prečkala Brunek in se končala v Benetkah oziroma Modeni. S to cesto si bodo Italijani močno olajšali izvoz lastnih, kmetijskih pridelkov, sadja in zelenjave, skušali pa bodo pritegniti kombinirani prevoz teh artiklov iz Sredozemlja in po najhitrejši poti prevzeti turiste iz Evrope.

Koncem februarja je iz Milana prišla senzacionalna vest, da se Italija zavzema za graditev »Vzhodne super avtoceste«, ki bi Benetke povezala z Madžarsko, Romunijo, Bolgarijo in Turčijo, drugi krak pa naj bi preko CSSR in Poljske segel tja do Moskve. Toda pozneje se je pokazalo, da je gradnja »superavtoceste«, ki bi stala okoli pet milijard dolarjev, samo predlog ambiciozne skupine poslovnih ljudi iz Milana. Italijanska vlada o projektu še ni razpravljala niti sama, kaj šele z državami, ki bi jih »superavtocesta« prečkala.

Pomembna je tudi koncepcija prometne povezave dežel razširjene EGS, ki vključuje pridružene sredozemske članice — Alžirijo, Tunizijo, Maroko, Malto, Izrael, Turčijo in Grčijo, in je bila potrjena na pariškem zasedanju šefov držav razširjene EGS lani oktobra. Prvi krak se bo začel v Parizu in kot E-2 povezal dežele Skupnosti preko Milana, Bologne in Ravene z smezo glorno, slabo razvitimi, predeli južne Italije, preko Barija pa se bo z 1970 in kontejnerskimi transportnimi sistemi ter potniškimi trajekti priključil cesti E-20 v Grčijo in se nadaljeval preko Istanbula v Kabul (Afganistan) in Kavalpindi v Pakistanu. Drugi krak pa se začne v Marseillesu in se kot E-1 preko La Spezie in Rima po novi apeniški magistrali E-56 pri Bariju združi s prvimi. Pretežni del te važne prometnice, ki pa se žal zopet izogiba naše države, je že končan.

## „Čez hitreje, okoli bliže“

Teke težnje pa so nam razumljive, če pogledamo stanje cest v naši državi. Imamo komaj 1100 km sodobnih cest več kot razdrapanih vaških skolovozov (27.345 poti 26.257). Samo 29 odstotkov celotne cestne mreže odgovarja varnostnim predpisom, medtem ko na Madžarskem 63,

Portugalski 78, CSSR 85, ZR Nemčiji 97, Franciji 98...; na 100 kvadratnih kilometrih površine imamo le 36 km asfaltiranih cest na Poljskem pa 88, CSSR 108, ZR Nemčiji 147, Franciji 280... Vožnja po takih razdrapanih cestah namesto po sodobnih, primerno urejenih, je za osebnih avtomobile dražja za 63, tovornjake 97, tovornjake s prikolico za 116, za avtobuse pa kar za 114 odstotkov.

Tudi slovenske ceste, ki jih je 4763 km, so tehnično pomanjkljive. Na več kot 10 odstotkih dolžine so vzponi prestrmi. Cestnice in banke so preozke za vse gostejši promet in naraščajoče hitrosti, več kot tretjina cest je ožjih od pet metrov; ovinki so preostri, neustreznih naklonov in nepregledni na več kot 20 odstotkih skupne dolžine. Zaradi dotrajnosti, premajhne debeline in neustrezne kvalitete zgornjih in nosilnih slojev ne morejo več vzdržati naraščajočih obremenitev in vedno večjih oseh pritiskov.

Pomanjkljivosti so še očitnejše na magistralah cestnega križa — Iliriki in Sloveniki, ki sta v primerjavi z drugimi cestami obremenjeni štirikratno. Speljani sta skozi 27 naselij, imata povprečno po 10 priključkov na kilometer, šestkrat prečata železnico, imata več kot 500 nevarnih ovinkov, 200 prestrmi vzponov, sta spolzki.

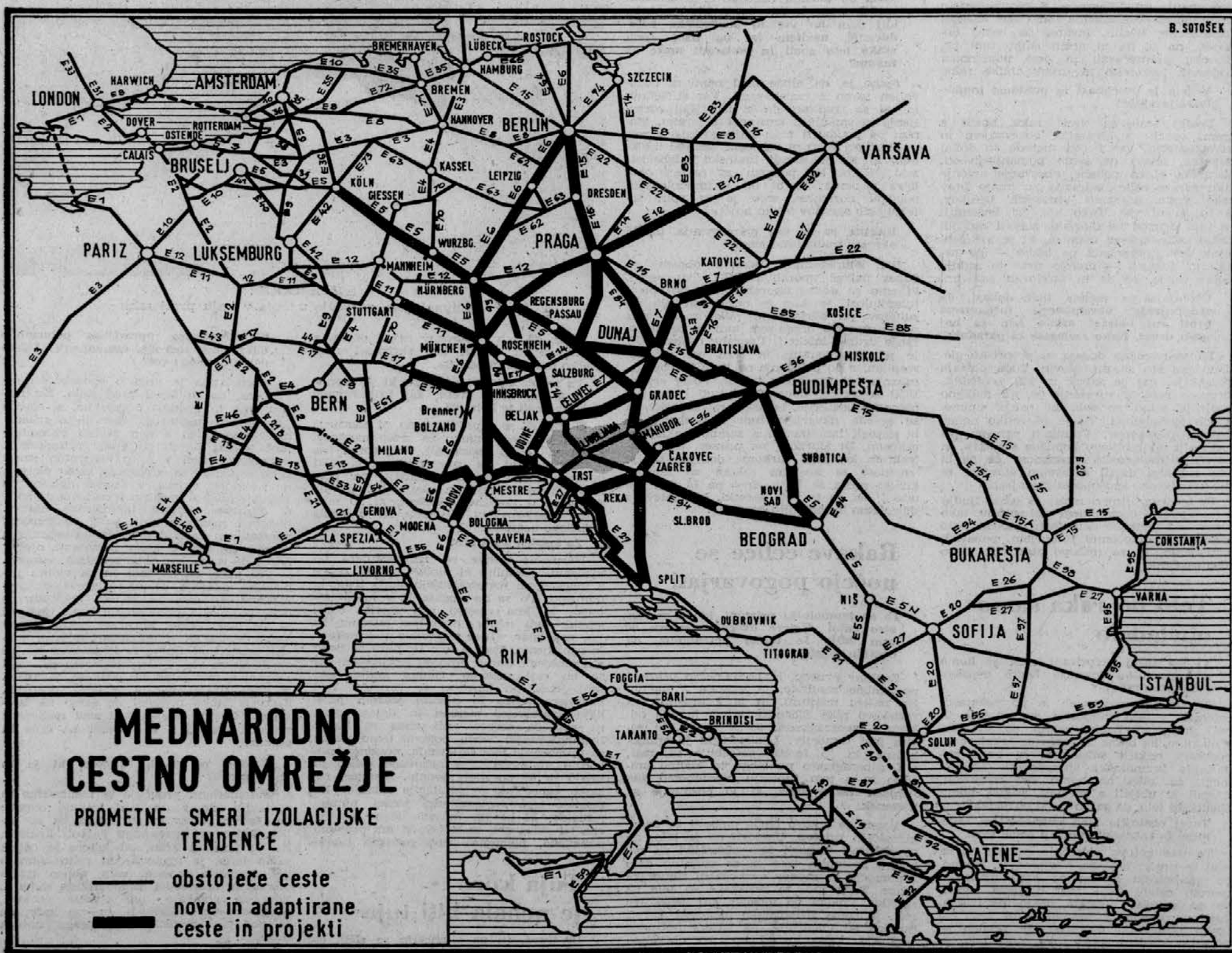
Vsi ti vzroki močno zmanjšujejo hitrost, varnost ter zanesljivost prometa v Jugoslaviji, zato ni čudno, da se nas prometno razvita Evropa izogiba. In izbira varnostno »čez hitreje, okoli bliže«, kot je v »NIN« zapisal Dušan Sekulič.

## Cestni križ

Za priključitev Slovenije na cestno omrežje srednje in Zahodne Evrope sta najpomembnejši prometnici cestnega križa, imenovani »Iliriki« in »Sloveniki«, ki se direktno navezujeta na »Tursko avtocesto« s Karavanskim predorom, oziroma pri Sentilju na »Pyhrnsko avtocesto«.

Že leta 1969 je skupščina SRS sprejela zakon o modernizaciji ceste Sentilj (državna meja) — Maribor — Celje — Ljubljana — Postojna — Nova Gorica — (državna meja), s čimer je dobil en krak »cestnega križa« pravno in finančno obeležje. Cestni sklad Slovenije je po naročilu IS SRS ta zakon razvil in dopolnjeval še naprej; sodelovalo je tudi 35 skupščin občin, zveza gradbenih inženjerskih društev, za ceste, urbanistično društvo in drugi republiški organi in organizacije. Izvršni odbor republiške skupnosti za ceste je 30. januarja letos pregledal in potrdil osnutek »Zakona o dolgoročnem programu za gradnjo, rekonstrukcijo in vzdrževanje magistralnih in regionalnih cest v SR Sloveniji v letih od 1971—1985.«

»Cestni križ« naj bi bil po osnutku končan do leta 1985, program gradnje pa je naslednji:



## mladinska knjiga

# ZAKLADNICA UMETNIŠKIH DEL V KNJIGAH MUZEJI SVETA

Pred izidom je II. in III. del zbirke



MUZEJI SVETA so odlična zbirka, ki omogoča vsakomur, da spozna najpomembnejše umetnine in dragocenosti, ki jih hranijo veliki muzeji in galerije po svetu.

Prve tri knjige LOUVE, BRITANSKI MUZEJ, Vatikanski muzej so bile takoj razprodane.

Prvi izidom so nove tri:

UFFICI — FIRENCE — 140 barvnih reprodukcij  
Galerija Uffici je ena najpomembnejših na svetu. V njej so najboljša dela italijanskih, zlasti firenčinskih umetnikov od Giotta do 18. stoletja, dopolnjena s mojstrovina mi Rembrandta, Rubensa, Dürerja in drugih.

NARODNA GALERIJA WASHINGTON — 110 barvnih reprodukcij  
To je ena redkih galerij, kjer so zastopane šole posameznih narodov v dokajšnjem ravnotežju.

NARODNI MUZEJ TOKIO — 122 barvnih reprodukcij  
Muzej, ki s preko 90.000 predmeti predstavlja skrivnostno umetnost daljnega vzhoda od 3. tisočletja p.n.š. do 20. stoletja.

Jeseni 1973 izide še:

PRADO — MADRID — 125 barvnih reprodukcij  
Polje največjih španskih mojstrov Goye in Velazqueza še bogato zastopano italijanski in flamski slikarstvo.

SFARA PINAKOTEKA — MÜNCHEN — 124 barvnih reprodukcij  
Odlično predstavljeno nemško slikarstvo od 14. stol. dalje, zlasti oziroma na dela gotičnega slikarstva. Z lahkim deli so predstavljene še flamska, holandska italijanska, španska in francoska šola.

UMETNOSTNOZGODOVINSKI MUZEJ — DUNAJ — 132 barvnih reprodukcij  
Muzej, za katerega pravijo, da je najbolj cesarska zbirka izmed vseh. Njena odlična »zbirka« Breughelove tragično-komične umetnine, velikopotesni Rubensovi oltarji in vsa in splošno evropska slikovna umetnost.

POPOLNOST FOTOGRAFSKE IN TISKARSKO TEHNIKE  
Knjige so opremljene zaskočno, vezane v platno s barvnimi štinitimi ovitkom. Naj-reprezentivnejše umetnine v muzejih so z izrednim mojstrstvom fotografske in grafične tehnike dopolnjene z izbranimi spremeni besedili znanih strokovnjakov.

Kdor je že bil v katerem od teh muzejev, bo ob branju oživljal nepozabne trenutke, kdor pa jih namerava obiskati, si ne more želeli boljše vodice. Vsakdo pa bo imel zakladnico neprevzirljivih umetniških del tako rekoč doma.

ZAGOTOVITE SI KNJIGE MUZEJI SVETA V PREDNAROČILU!

Prednaročniška cena za posamezen komplet je 510 din, prodajna cena po izidu bo 630 din. Oba kompleta skupaj staneta v prednaročilu 950 din. Če naročite samo en komplet ga lahko odplačate v 5 zaporednih mesečnih obrokih, če naročite oba kompleta pa v desetih rednih mesečnih obrokih.

Knjige lahko naročite v vseh knjigarnah, pri skviterjih, zastopnikih in poverljivih založbah ali direktno s priloženo naročilnico pri Mladinski knjigi, prodaja po pošti: Ljubljana, Titova 3/III 5102

## NAROČILNICA

Podpisani(a)

natančen naslov

zaposlen(a) pri

štev. osebne izkaznice

izdane od

naročam:

1. MUZEJI SVETA II. in III.

2. MUZEJI SVETA II.

3. MUZEJI SVETA III.

(Obkrožite ustrezno število)

Znesek 950 din (510 din) bom poravnal(a) — nasekrat — v 10 (5) zaporednih mesečnih obrokih po 95 din (102 din) — po prejemu računa in položnice na tekoči račun Mladinske knjige, Ljubljana, 50101-401-16733. (Predravnost neustrešno!)

Datum:

Podpis:

»SLOVENIKA« bo Sentilj preko Ljubljane povezovala s Koprom. Zgrajen je že odsek stiriopasovne avtoceste Vrhnika—Postojna (32 km), gradnja od odseka Postojna—Razdrto (9 km stiriopasovne avtoceste) in Hoče—Leveč (49 km dvopasovne, etapno grajene avtoceste). Do leta 1985 bosta končana dva pasova etapno grajene avtoceste na naslednjih odsekih: Sentilj—Hoče (23 km), Leveč—Prevoje—Vilmarje (67 km), stiriopasovna obvoznica Vilmarje—Dolgi most—Vrhnika (21 km), ter Razdrto—Divča—Bertoki (45 km). S »Slovenika« se bosta odcepili dvopasovni etapno grajeni avtocesti: »Vipavska« (Razdrto—Vipava, Nova Gorica, državna meja, 45 km) in »Kraška« (Divča—Sežana—Fernetiči, državna meja, 15 km).

»ILIRIKA« bo potekala od predora pod Karavankami preko Kranja in Ljubljane do Hrvaške meje (Bregana), grajena pa bo po naslednjih odsekih: predor Karavank — obvoznica Lesce (28 km dvopasovne etapno grajene avtoceste), Lesce—Crnicev—Naklo—Vilmarje (42 km stiriopasovne avtoceste, od Crnicev do Naklega bodo dogradili le tretji in četrti pas), Dolgi most—Cikava (16-kiometrska dvopasovna južna obvoznica Ljubljane) ter Cikava—Bregana (97 km, dogradili bodo le tretji in četrti pas).

Karavanski predor bo direktno povezal »Iliriki« in »Tursko cesto«, ki se končuje pri Beljaku, vse važnejšem križišču, stika-nju cest E-7 in E-14. Cestni sklad SRS in Bundesministerium für Bauten u. Technik iz Dunaja sta že izdelala idejni projekt predora, ki predvideva 22 variant. Katera ja najugodnejša za obe strani?

Direktor cestnega sklada SRS, inž. LOJZE BLENKUS: »Iščemo varno, ki bo imela največji ekonomski učinek. Za nas je to preboj neke med Jesenicami, kajti moderna cesta je nujno potrebna nadaljnemu razvoju gornjarske doline, Avstrijci pa se zavzemajo za predor pri Jezerskem. Ustanoviti bo treba meddržavno komisijo, ki bo izbrala rešitev, sprejemljivo za obe strani, ter zagotovila potrebna denarna sredstva izven mednarodne banke za obnovo in razvoj.«

Avstrijski parlament je 16. julija 1971 sprejel zvezni zakon, s katerim bosta

»Pyhrnska in Turska avtocesta« povezani z jugoslovansko mejo pri Sentilju in nekje v Karavankah s predorom najkasneje do leta 1983. Bo Slovenija dobila bitko s časom?

## Denarja premalo?

To vprašanje postaja vse bolj pereče, kajti program cestnih del za obdobje od 1971—1975, ki ga je konec marca republiškiemu in gospodarskemu zboru skupščine SR Slovenije predložila republiška skupnost za ceste, zaradi pomanjkanja denarja kaže zaostajanje za tempom izgradnje in rekonstrukcije magistralnih cest, predvidenim z osnutkom dolgoročnega programa v letih od 1971 do 1985. Tako ne bo zgrajenih 40 km gorenjske avtoceste, ne bo mogoče začeti z gradnjo predora pod Karavankami in ne preizkusnih nasipov preko Ljubljanskega barja za avtocesto Dolgi most—Vrhnika.

LOJZE BLENKUS: »Leta 1975 bomo začeli graditi severno obvoznico Ljubljana—Crtnoče—Vilmarje—Dolgi most (14,1 km), avtocesto Dolgi most—Vrhnika (12,9 km), 27 km stiriopasovne avtoceste, bo stalo 142 milijonov. Začetna sredstva imamo že zagotovljena, pripranih pa smo, da bomo dobili 7. posojilo mednarodne banke za obnovo in razvoj. Istega leta nam namreč prenehajo obveznosti za odsek Hoče—Leveč. Velik del pa nam bodo navrgli seveda tudi dohodki od goriv in cestnina.«

Lahko se torej izognemo cestni osamitvi, ki nam jo obetajo projekti zahodne Evrope, vendar je kljub možnim pomočnim prav od nas samih, od sodelovanja vseh dejavnikov družbenopolitičnega in gospodarskega življenja odvisno, kako bomo spremljali razvoj cestnega omrežja v Evropi in med celinami ter jih gradili v skladu z načrti. »Kakršnokoli zaostajanje je škodljivo, je opozoril med aplikirnim obiskom v Jugoslaviji izvršni sekretar ekonomske komisije OZN za Evropo Janes Stanovnik.

JANEZ JANČAR

# NAŠA POTA PO JUGOSLAVIJI

## Srbija

# Predstava brez besed

## Velika vprašanja velike gospodarske rasti

Če se namenite na potovanje iz Beograda proti jugu, torej v osrčje Šumadije, ste najprej presenečeni zaradi tega, ker ste gotovo, že zaradi imena, ki ga nosi ta dežela, pričakovali velike in široke gozdove. Na poti do Kragujevca ni mogoče videti nič takega. Dežela je podobna našim Slovenskim goricam, le da nimajo tod vinogradov, pa tudi strehe hiš so drugačne. Niso visoke in zaostrane v trikotnik, temveč nizke in poščate, tako da šele od blizu opazite, da to ni mediteranska arhitektura.

In drugo kar nas preseneti še bolj, je to, da pokrajina ni s svojo vaško lepoto zdolgočasena in idilični monotoni, temveč jo, kolikor jo pač je, kar naprej prekinja: jo manjša, pa tudi večja industrijska središča, ki so kot svetleče pikice razporejena po svoji lastni bogati okolici. Teh svetlečih pik včasih ni bilo toliko ali pa niso bile tako izrazite. Zdaj rastejo iz dneva v dan. Pred dobrimi desetimi ali petnajstimi leti so dobile velik zagon, in komaj je verjeti številkam, ki jih človek posluša, kako so rasla ta majhna pa tudi večja mestna središča.

Zgodilo se je že, da sta prišla v Kragujevac oče in mati s enajstimi otroki. Zaposlili ju ni bilo tako težko, toda poskrbeti za enajst otrok, je še malo težje. Takih družin je bilo zelo veliko in Kragujevac je bil razmišljaj, da s odlokom prepove naseljevanje obeh družin na svojem območju od drugod. Vendar tega kljub vsemu niso storili. Razširjali so Crveno zastavo.

To neprestano vlaganje priložnega denarja v nenehno industrijsko rast, ne samo Crvene zastave, temveč tudi drugih podjetij, pa je spremljalo cel kup težav, s katerimi se opletajo še danes. Začela se je na primer, oblikovati posebna socialna lestvica in tako so težnje po vzponu na tej lestvici včasih prehitale stvarne potrebe. Isoblikovala se je takoimenovana piramida, kjer se je na njenem vrhu nakopičilo več strokovnjakov, kot jih je potreboval Kragujevac. Najbolj je prišlo to do izraza v zdravstveni službi, kjer je zdravnikov specializantov daleč preveč, medtem ko je veliko premalo zdravnikov splošne prakse, ki so v tem mestu delavcev, pa tudi v okolici, najbolj potrebni. To nesorazmerje je postalo tako kritično, da je prav te dni srbski izvršni svet izdal odlok, da se do prvega julija leta 1974 ne sme nihče od zdravnikov specializantov na celih vrstah področij. Očitno je, da se je to nesorazmerje pojavilo tam, kjer je bila rast industrije osredotočena v precej soženo središče, in eden od obšinskih mož mi je to povedal s primerom o pregretem loncu, ki lahko tudi počli ali pa ga lahko celo ranec.

Ta vpregretost se kaže predvsem tako, da za bližnje okolice ni bilo poskrbljeno tako kot drugod, na primer v Gornjem Milanovcu, ki je prav tako dosegel visoko gospodarsko rast. Ta rast pa je postala enakomerno z vasjo in okolico. Bilo je zgrajenih šeststo asfaltiranih cest, na dve do tri vasi sta osnovna šola in ambulanta, kjer delajo zdravnik splošne prakse, zobozdravnik, babica in bolnišnica. Ljudje se vozijo na mesto na delo, otroci pa v šole, kajti vsak kotiček precej oddaljene okolice je povezan z mestom.

## „Ohlajevanje“

Kragujevac je prav zaradi tega svojega vpregrevanja to plat nekoliko zanemaril. Okolica ni tako povezana z mestom, pa tudi z zdravstveno službo imajo neprimerno več težav prav zaradi tega, ker ne zmorejo postaviti ambulante povsod, kjer bi bilo potrebno. Pritisk na mesto je torej tudi s te strani tako velik, da mu komaj sledijo. Urbanizacija vasi je precej neenakomerna, kajti z mestom se povezujejo le tiste vasi, ki imajo urejene ceste, teh pa nikakor ni dovolj. To vpregretost poskušajo mestni očetje reševati na različne načine. Eden od teh je odlok o prepovedi specializiranja, ki velja sicer za vso Srbijo, pa se je v pretežni meri skuhalo tukaj; drugo je načrt, kako čimprej naredi cestno mrežo, da bo okolica povezana s Kragujevcem: Seveda pa bo vse to zahtevalo izjemne napore, kajti že pred desetimi leti ali pa malo več je bila vsajena v zasnovano rasti tega mesta zakonitost, ki ima zdaj tudi te posledice.

Kakorkoli že, Kragujevac se bo najbrž izmuzel iz te zagate. Ko sem zvečer v Narodnem pozorišču gledal izvršno predstavo Pritisknega gledališa Kralj mrtve vojske, nisem sicer razumel nič besede albansčine, in vendar se mi je zdelo predstava naravnost veličastna. Prav tako sem občutil in doživel Kragujevac.

Crvena zastava, pa tudi druga podjetja v Kragujevcu, Gornjem Milanovcu, Čačku ali kje drugje sploh nikoli niso v zadregi s strokovno delovno silo, prav tako pa, kar se mi je zdelo še pomembnejše, ima vsak odraščalec pa tudi učenec možnost, da na tej razvejani lestvici delovnih sposobnosti doseže tisto stopnjo, ki najbolj ustreza njegovim sposobnostim pa tudi željam. Na nobeni stopnji niso postavljene meje, preko katerih delavec ali učenec, zaradi pomankljive predizobrazbe, ne bi mogel. Edina meja je njegova lastna ambicija in sposobnost. Posebej me je presenetilo, da nihče, ki pač ne more doseči višje stopnje delovne sposobnosti, ni prepuščen stran slobi, temveč je že na začetku poskrbljeno za njegovo delo in zaslužek, saj se je že po prvem letu začel za delo v tovarni.

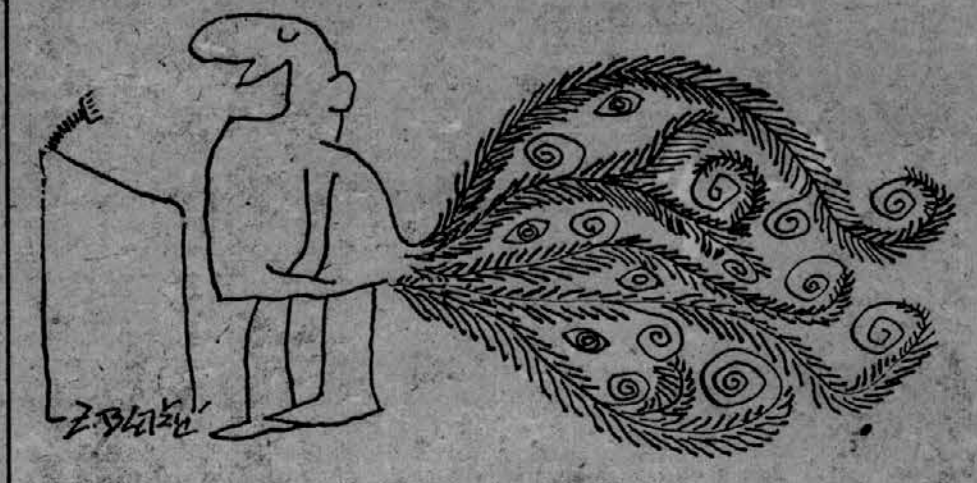
## Naval na mesto

Težave, ki jih ima ta šola, so v zvezi z manjšimi podjetji, kajti ta običajno nimajo pravega programa, ne nadrjujejo kadrov, kadar pa jih, jih je za leto naprej. Zaradi tega nastajajo navzgorja med potrebami in številom izoblikovanih delavcev.

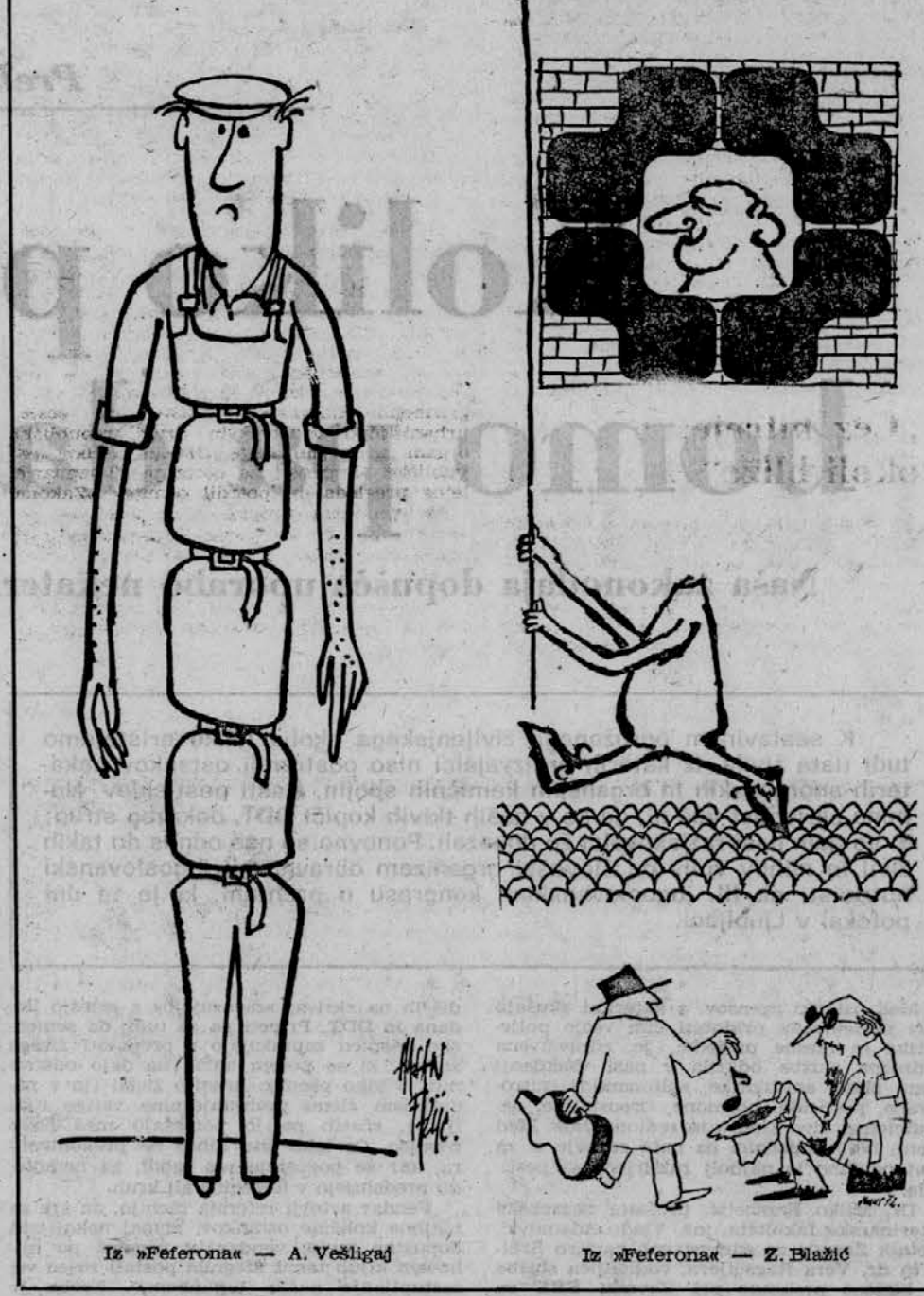
Ta neposredna povezanost med tovarnami, posebej Crveno zastavo in šolskim centrom, pa pravzaprav je za silo rešuje velik pritisk okolice. Pod tem pritiskom živi ves Kragujevac. V zadnjih desetih letih se je število prebivalstva povečalo vsaj za petkrat in tako živi Kragujevac nenehno pod pritiskom valov ljudi, ki prihajajo iz Sandžaka, s Kosova in iz vzhodne Srbije, ponavadi kar s celimi družinami.



iz »Feferona« — I. Haramija



iz »Feferona« — A. Vešligaj



iz »Feferona« — A. Vešligaj

iz »Feferona« — Z. Blažič

PETER BOZIC

## Kosovo

# Ko bo gorelo na milijarde žarnic

## Pod zemljo so zakladi za več deset novih agregatov

Nova cesta, ki se je zarezala v hribovje, ki ločuje kosovsko ravnino od porečja Belega Drima, se na južni strani v rahlih vijugah spušča med plastni rdeče zemlje proti Metohiji. Pred leti so Metohijo, majhno vasico, zlasti njeno ime, razbotali na celotno porečje Drima; baje zaradi nacionalnih, političnih, verskih in bogsigavadi kakšnih unitarističnih in podobnih razlogov. Zemljepisno pravilno pa se to, več kot 100 km dolgo polje ob reki, imenuje Dukadžinska ravnina. V osrčju te ravnine se je ugnježila Kilna, majhno občinsko središče, ki ga obkroža 64 vasi, trenutno še najbolj zaostalih na Kosovu.

Sele pred kratkim so tod spalnili novo cesto iz Prištine proti Peči. Prej ni bilo nič, razen kolovozov in globočastih cest. Zato je ta ravnina v osrčju Kosova zaostala, čeprav plodna zemlja kar kipi od zelenja, sadnega drevja in žit. Bogata zaostlost, bi lahko rekli. Vanjo skuša zdaj urezati globlje brazde kmetijski kombinat, sicer šele na prvih pet tisoč hektarjih. Zadržuje, devet jih je bilo, so tudi tukaj zavila v trgovsko smer, kolikor pač zaostlost sploh premore trgovanje. V kilinski občini namreč dosežejo komaj tisoč din mesečnega dohodka na prebivalca. Zato se okrog 44 tisoč prebivalcev še zmerom rešuje v naravnem gospodarstvu. Zakonika pomolitev koz je izsilila neko olajšanje. Malo pojedjo, pravijo, pa veliko dajo. Kmet

v okolici Kilne, ki je svojo kozjo čredo vrsto let skrival pred zakonom v podzemni votlini, si je oddahnil. Govorijo si ne bodo. Sicer pa jih skorajda ni in trdijo, da si v času, ko so prepovedali kozo, niso prav nič opomogli. Prav tako so, kot so bili najbrž tudi zato, ker je to malo smisla za sodobno gozdarstvo, pogozdovanje in varstvo.

**Lignita za 200 let**

V vsakem kraju, še raje v občinah, najdemo kakšno svojo posebnost. V Kilni jih je na pretek in resnično so zanimive. Najprej pravijo, da so v osrčju pokrajine in da se tukaj zliva v eno korto kar pet rek, Drim sprejme tukaj Mrušo, Kilno,

pečko in dečansko Bistrico. Vode za plodna polja je torej dovolj. Najlepša med vsemi je Mruša s svojimi dvajsetimi slapovi, a največji je Ujarica. Razumljivo je, če zaradi slapov, bogatih sadovnjakov in vrtov, južnega neba in venca zasneženih vrhov Prokletij razmišljajo tudi o jutranjem turizmu. Nekateri tudi bolj sranežljivo zatrjujejo, da bo Kilna nekoč največje mesto Kosova. Kako pa? Šele pred desetimi leti je zasvetela prva žarnica v Kilni in trih bližnjih vaseh. Zdaj svetijo že povsod. Odprli so tudi prvi rudnik boksa; kopajo kar na površini za jazo. Toda to se zdaj preneha. Za veliko mesto mnogo preneha, pa če k temu pristojno še njihovo gimnazijo in zelo znano amatersko gledališče.

»Imamo premož.« pravi Boško Karavelić, podpredsednik občine v Kilni. »Naše zaloge so ocenili na štiri in pol milijarde ton. Na površini je. Trikrat več je zalog kot na Kosovem polju. To je naša perspektiva.« Lignita, ki je enako kaloričen kot kosaški, je torej za dvesto let. Čaka na rudarje, da bi ga začeli kopati, na nove termoelektrarne. Čakanje pa je včasih mučna stvar, posebno za nerazvito občino. Marko Ratković, inženir agronomije in Boško Karavelić pravita, da se ogledujejo naokrog po Makedoniji, Hrvaški in Sloveniji. »Zakaj ne bi ali h gospodarskim zbornicam, v podjetja in v kraje, kjer elektrike primanjkuje, pa bi jih opozorili

na naše zaloge. Zakaj ne bi šla tudi občina na pot povezovalna?«

»Ste s skladom za nerazvite zadovoljni?«

»Bogami, nezadovoljni! Dolga pot je, da pridejo ta sredstva do nas. In račun ni niti nikoli čist. Povrhu ne želimo podpore, ampak naj nekoč izkoristimo naše prednosti in s naložbo neposredno pomagamo k hitrejšemu gospodarskemu razvoju. To je navedenemu edino prava gospodarska logika. Kapital mora biti vložen najprej v proizvodnjo.«

Nismo prepričani, da so sredstva sklada, čeprav je v nekem smislu potreben, povsem ugašena z gospodarskimi tokovi. Pravečnost je pokazala, da so uporabljala enosmernost, da so dobivali močnejši in glasnejši. V Kilno je prišlo malo denarja. Zadolženi smo zaradi ceste, elektrifikacije.

**V Klimi ne marajo meja**

Imajo pa največje in najbogatejše sklade lignita v državi. Torej resnično ni bilo vse tako ugašeno med skladom in njimi. Zato se v Klimi sprašujejo, če jo ne bi kazalo mahiniti preko občinskih, pokrajinskih in republiških meja. Te meje so nekakšni jezovi, kjer se marsikaj, kar je gospodarsko koristno, s posredništvom delvala. Ljudje v Klimi nimajo radi meja,

plotov, predsednikov. Kljub nerazvitosti mislijo sodobno. Svoje mesto in svoj razvoj iščejo v velikih integracijskih sistemih. In seveda v samoupravnih odnosih, ki so doslej bili nerazviti, sproščali pa so spore, tudi mednacionalne. V Klimi so se sicer vselej znali ogniti sporom z političanskimi vodci. To lahko potrdijo tako Srbi kot Albanci, ki so tod v večini. Med njimi premožni.

Če s ceste pokukate skozi okna v dvo-rano občinske skupščine, lahko takoj opazite mikrofon in slušalko na klopih. Tudi simultano prevajajo z albanskega na srbski jezik in obratno. Sicer pa povedni obvladajo oborniki oja jezika. Ljudje so to tudi pomagali drug drugemu, kadar je bilo težko. Malokdaj pa ni bilo. Prišli so čast, ko je Srb skrival na svoji kmetiji Albance, potem se je obrnilo, pa je Albance skrival svojega soseda, srbskega kmeta. Tako jih je življenje zbližalo. Sovizinen in nacionalizem sta prodirala skozi vrtje sfere, ampak v Klimi in njene vasi nista prodrla. Zato tukaj razmišljajo sproščeno. Dobro vedo, kje se odpirajo znanje edine perspektive: v povezanem gospodarstvu in enotnem trgu, brez posredništva, birokratije in od-tujevanja sredstev.

Kakšno torej na rudnike in termoelek-trarne. To je hrbtenica njihove bodočnosti. Sami so šele pred kratkim priglali nekaj tisoč žarnic. Lahko pa bi dajali elektriko za milijarde žarnic po vsej državi.

DRAGO VRESNIK

## Hrvaška

# Meh za smeh

## Pri uredniku edinega humorističnega lista

Salo je odnesel vrag, in nič ne kaže, da bi jo kmalu vrnil. To je le ena izmed številnih resnic ali domislic, ki se usipajo iz Feferona. Feferon pa je humoristično-satirično glasilo delovne skupnosti Podravka v Koprivnici. Odgovorni urednik je Ivica Čičin-Mašanski.

Kako bi šele bilo, ko bi neumnejši po-A zaenkrat je še vedno tako, da pripada ta delež pametnejšemu. In kdo naj bo pametnejši, če ne humoristični delavci? Zato mora veliko razumeti in po-trpeti. Feferon je posrečen naslov, mfeferona (v koferskih) pa tudi eden izmed uspešnih Podravskih proizvodov. Takole pravi Čičin:

»Novil bom zgodbo, ki sem jo že tisočkrat povedal... Feferon smo začeli izdajati pred devetimi leti. Sprva je iz-hajal kot priloga našega lokalnega tednika Glas Podravine. Pred dvema letoma smo se osamosvojili. Napravili smo nekaj šte-vilk, ki so bile deležne velike hvale. Toda zdaj je Feferon spet samo priloga tovar-niškega glasila Podravka, drobna priloga na dveh listih, zato se tudi imenuje Mail Feferon...«

Nekateri v Koprivnici še vedo, da je pred vojno kot profesor pri njih služboval Jule Vrbič. Vendar to, kot kaže, ni vpliva-lo na rojstvo Feferona. Kako, da ste se ravno pri vas lotili humorističnega lista, ki ga nima niti Zagreb?

»Obstajala je nekakšna tradicija. Nekoč so v Koprivnici že izhajale Koprivice. Imamo krog vnetih sodelavcev...«

Lahko pritrudimo, da sta nabrstitost in šegavost med značilnimi potezami Podrav-cjev, ki se imajo tudi sami za nekaj malce posebnega.

»Sicer pa Feferon nikakor ni bil samo naš list. Pri nas so objavljali najbolj zna-ri karikatiristi iz cele Jugoslavije. Našeni smo jih blizu sto, od vsepovsod, razen menda iz Slovenije... Vi imate pač svojega Pavliho. Sodelovali so tudi tuji karikatiristi, iz Italije, Češke, Sovjetske zveze, Turčije. Udeležili smo se mednarodnega humorističnega festivala v Bordigheri...«

Pa vendar, kako razlagate, da je Feferon edini svoje vrste na Hrvaškem?

»Saj so v zadnjih letih nekaj poskušali pri zagrebškem Vjesniku, izšla je tudi ničta številka Kerempuha, toda naprej ni šlo... Sem član odbora združenja hrvaških humoristov in mislim, da poznam razmere. V Zagrebu si hudo nasprotujejo stari in mladi humoristi. Stari bi radi bolj lah-koten, zabaven časopis, mladi pa so bolj satirično nabrušeni. Razen tega pa ni čudno, da ne najdejo financiranja za svoje načrte: hočejo luksuzno tpremo, štiribarvni tisk in ne vem kaj še vse. Stavim, da še pet let ne bodo imeli humorističnega lista!«

In kaj se je pravzaprav zgodilo vam?

»Hoteli smo se še bolj afirmirati na širokem trgu. Veste, če izhajate samo šti-rikrat na leto, ljudje sploh pozabijo na vas. Zato smo letošajo novoletno številko tiskali v dvajset tisoč izvodih, v lepi, moderni grafični opreml. Tudi vodstvo tovarne se je strinjalo s tem poskusom. Zastavili smo propagando, tiskali smo lepake, sklenili po-godbo z distributerji, toda vse se je končalo prav klavrno. Pol naklade je obležalo kotov kod. Kljub pogodbi po kioskih Feferona sploh niso hoteli prodajati. Marsikje pošiljke se odprli... Kaj vem, nabrži bi ga bili morali razpečavati po gostinah.«

Videti je, da je ta noveletna zgodba Čičinu obležala na duši. Imamo šibkosti, so pa precej močne. Morda se lahko tolaži še z drugimi izreki iz svojega lista: *Pes je največje prijatelj človeka — ker griz-z druge ljudi.* Sicer pa pri listanju po Feferonu lahko naštetimo tudi na takle prispevek:

## Epidemija ostavk

Tovariš je podal ostavko, ker jo je moral. Drugi je podal ostavko, ker je mislil, da jo bo moral. Tretji je podal ostavko, ker je to že prej nametaval. Tretji je podal ostavko iz zdravstvenih razlogov. Peti zaradi slabe vesti. Šesti zato, ker je podal ostavko tretji. Sedmi zaradi odhoda v inozemstvo. Osmi zaradi mode. Deveti zato, ker je dobro premislil. Deseti brea kakšnega koli posebnega razloga. Enajsti zato, ker je rešil vse probleme in ni bilo posebnega razloga, da bi se naprej krivotal. Dvajseti, ker je mislil, da tudi to pri-našča točke. Trinajsti preprosto zaradi nesrečne št-oške...

No, najbrž je treba reči, da je Feferon na splošno močnejši v karikaturi, v risani salii kot v besedilu. So vam kaj očitali, so vas kritizirali? Ali gleda vodstvo tovarna s simpatijami na vašo prizadevanji?

»Mislim, da gleda s simpatijami... Navsezadnje je to reklama za Podravko... Kritiziral so nas, češ da nas preprosti bralci ne morejo razumeti, da letamo pre-visoko. Veste, v oblikovanju Feferona smo imeli artistične ambicije. Toda ali se da delati časopis, humoristični list za pol-pismene? Ali ima to lahko kakšen smisel? Idejno politična kritika? Ne... Bilo je te kritike nasploh. Toda Feferon je še skozi...«

Ljudje so posreženi. Delati, da bi postal človek — to lahko samo opičnjak. Paš pa delati iz dobre volje za dobro voljo. »Hranimo vse korespondenco uredništva Feferona. Koliko prijanznih in spošudnih pismen, koliko prispevkov. V predalu mi je ostalo pet sto karikatür... Vidite, ni res, da ne bi imeli humoristov. Pogledite časopise, ponatiskujejo same tuje stvari, domači pa nimajo kje objavljati. Delali smo resnično na prostovoljni osnovi. No-voletna številka, o kateri sem govoril, je stala vsega dva milijona. Uredniki za svoje delo nikoli nismo dobili niti dinarja. Škoda je, če bi to propadlo... Pa bomo še našli kakšno rešitev, tja do novega leta...«

Čičin je uslužbenec Podravke, kot še drugih 2200 delavcev in uslužbencev v Koprivnici. Njegovo delovno mesto: služba informiranja. To pomeni, da je urednik Podravkine Podravke in njenih štirih ali petih izdaj, h katerim zdaj sodi še Feferon. Čeprav gre pri njegovem delu za notranje informiranje v kolektivu, ima zdaj, ko druge ustrezne službe še niso urejene, na skrbi tudi novinarje in druge goste. Je tudi vodja Podravkega športnega društva. Poleg tega dela še v mestnih prosvetno-kulturnih organizacijah in še kje.

To se zdik dokaj značilno za kraj, kot je Koprivnica, in za ljudi, ki delajo pod okriljem podjetja, kakršno je Podravka. Najbrž v Jugoslaviji in še daleč naokrog ni druge delovne organizacije, ki bi imela svoj humoristični list. Čeprav se še drugod dogaja, da nas vlečejo za nos tudi taki, ki imajo umazane prste in čeprav je nas-plosh tako, da bi bilo treba bedake ena-komerno razporediti v Podravki očitno vedo, da humor ne stane veliko. Res pa je tudi, da je humor dober, če ni poceni.

TTT VIDMAR



Jedrske elektrarne

# Ukročeni atom daje luč

## Kako je poskrbljeno za varnost okolja

Minuli teden se je v Belgiji oz. Franciji, Švici in ZR Nemčiji mudila slovensko-hrvaška vladna delegacija, ki je obiskala tri jedrske elektrarne v obratovanju, da bi se tako konkretno seznanila z vrsto problemov in vprašanji, pred katerimi stojita trenutno tudi Slovenija in Hrvaška tik pred začetkom del za zgraditev naše prve jedrske elektrarne v Krškem. Delegacija, v kateri so bili zastopani ustrežni resorji, od notranjih zadev do zdravstva in urbanizma, si je ogledala jedrsko elektrarno v Ardenih (Francija), ki so jo skupaj zgradili Belgijci in Francozi (reaktor in oprema je izdelek ameriške tvrdke Westinghouse), jedrsko elektrarno Mühleberg (Švica), izdelek ameriške tvrdke General Electric, in jedrsko elektrarno Stade pri Hamburgu (ZR Nemčija), ki jo je postavila nemška tvrdka Kraftwerk Union.

Ogled omenjenih jedrskih elektrarn, ki so obratovale med našim obiskom s polno močjo, je bil vsekakor koristen in tudi zelo poučen ne samo s čistih tehniških in tehnoloških stališč, temveč predvsem zato, da smo se lahko na kraju samem poglobljeno in temeljito seznanili s problemi varnosti elektrarn samih, z ukrepi za varstvo okolja in tudi z ustreznimi ukrepi v obratovanju jedrskih elektrarn, ki nedvomno pomenijo prvi korak v prihodnost človeštva v gledi oskrbe z električno energijo.

Ardenska jedrska elektrarna leži ob koleni reke Meuse (Maas) na njenem desnem bregu v bližini vasice Chozy, in kot hladilno vodo uporablja vodo iz te reke. Če pri tem pomislimo, da leži nekako na sredini njenega, 925 kilometrov dolgega teka in da zajema njeno porečje od jedrske elektrarne nizdol takšna mesta, kot sta Namur in Liège, ter se na Nizozemskem izliva v morje, potem si lahko predstavljamo, kakšno obsežno porečje je to in kako gosto je naseljeno (milijon ljudi), vode Meuse pa oskrbujejo s pitno vodo tudi številna mesta ob njej.

li, kar 20 do 30 odstotkov sredstev celotne investicije.

V ZDA je potrebno vsako zahtevo oziroma prošnjo za lokacijo nove jedrske elektrarne predložiti z obširnimi, utemeljenimi poročili državnim atomski komisiji, ki pa natančno predpisuje, kako mora biti takšno poročilo sestavljeno. Zanimivo je, da se predpisi o poročilu nenehno spreminjajo in postajajo čedalje strožji. Tako je ameriška atomska komisija marca letos predpisala, da med temi predpisi je tudi obrazec poročila, kakšen mora biti vpliv jedrske elektrarne na okolje in predstavlja to samo enega izmed dokumentov, ki jih je treba predložiti državi oziroma njeni atomski komisiji. Drug dokument govori o varnosti in sistemih na napravah samih (reaktor) in predstavlja nekakšno varnostno poročilo. Tako smo tudi zvedeli, da obsega, na primer, takšno poročilo v Braziliji kar šest obsežnih svežnjev dokumentov in listin.

## Kako izbirati lokacijo

Lokacija sleherne nove jedrske elektrarne je v nekem smislu čisto individualna in zanjo zato ni nekakšnih splošnih pravil. Vendar pa je pri njeni izbiri zelo pomembno preučiti vpliv lokalne polikulture, biološko vodo, kemijske učinke odpadkov iz jedrske elektrarne na okolje in vpliv hitrosti vodnega teka na biološko rek. Pri tem je potrebno svedeti tudi nenehno spreminjanje biološke reke, še posebej življenje rib, če je območje, na katerem stoji elektrarna, izrazito ribiško območje.

Študij lokacije same pa zajema tri faze: v prvi fazi je potrebno posneti obstoječe stanje pred gradnjo, druga faza terja preučevanje vplivov naprav jedrske elektrarne na določeno okolje ter zgraditev oziroma instalacijo takšnih jedrskih naprav, ki naj bi imeli minimalen vpliv na okolje. V tretji fazi, to je med obratovanjem, pa je treba nenehno spremljati položaj okolja kot poprej.

Dosedanja praksa že obstoječih jedrskih elektrarn je pokazala, da je tveganje zaradi radiacije daleč izpod doze radiacije, ki jo ima ostala industrija pa tudi naravno žarčenje in uporaba radiologije v medicini. Kljub temu, da je v tem smislu tveganje zelo majhno, pa se je potrebno vseeno precej boriti za naklonjenost javnega mnenja, saj je treba te probleme javnosti nenehno in odkrito pojasnjevati in strmeti k še manjšim dozam žarčenja. Zato je tudi eden izmed temeljev v prizadevanju, da okoliško prebivalstvo sprejme jedrsko elektrarno ter, da se nenehno obvešča javnost na tem območju o vsem, kar je v zvezi s objektom. Sicer pa velja nenapisano pravilo, da se je potrebno pri izbiri lokacije izogibati rekreacijskim centrom ob rekah in morjih, paziti je treba, da z elektrarno samo ne porušimo silnute pokrajine, dalje območja ne pridejo v poštev, kjer so zgodovinski in umetniški spomeniki, poplavna in erozijska območja ter kraji, kjer vladajo neugodne vremenske razmere (vetrovi).

Za zaključek pa še zapisimo, da ima ardenska jedrska elektrarna glede varnosti še eno posebnost: njen reaktor ni v klasični betonski krogli ali kupoli, ki sta tako značilni za JE, temveč globoko v umetniškavni v osrčju ardenskega brega, kar vsekakor prispeva svoje k še večji varnosti okolja.

## V Švici odloča država

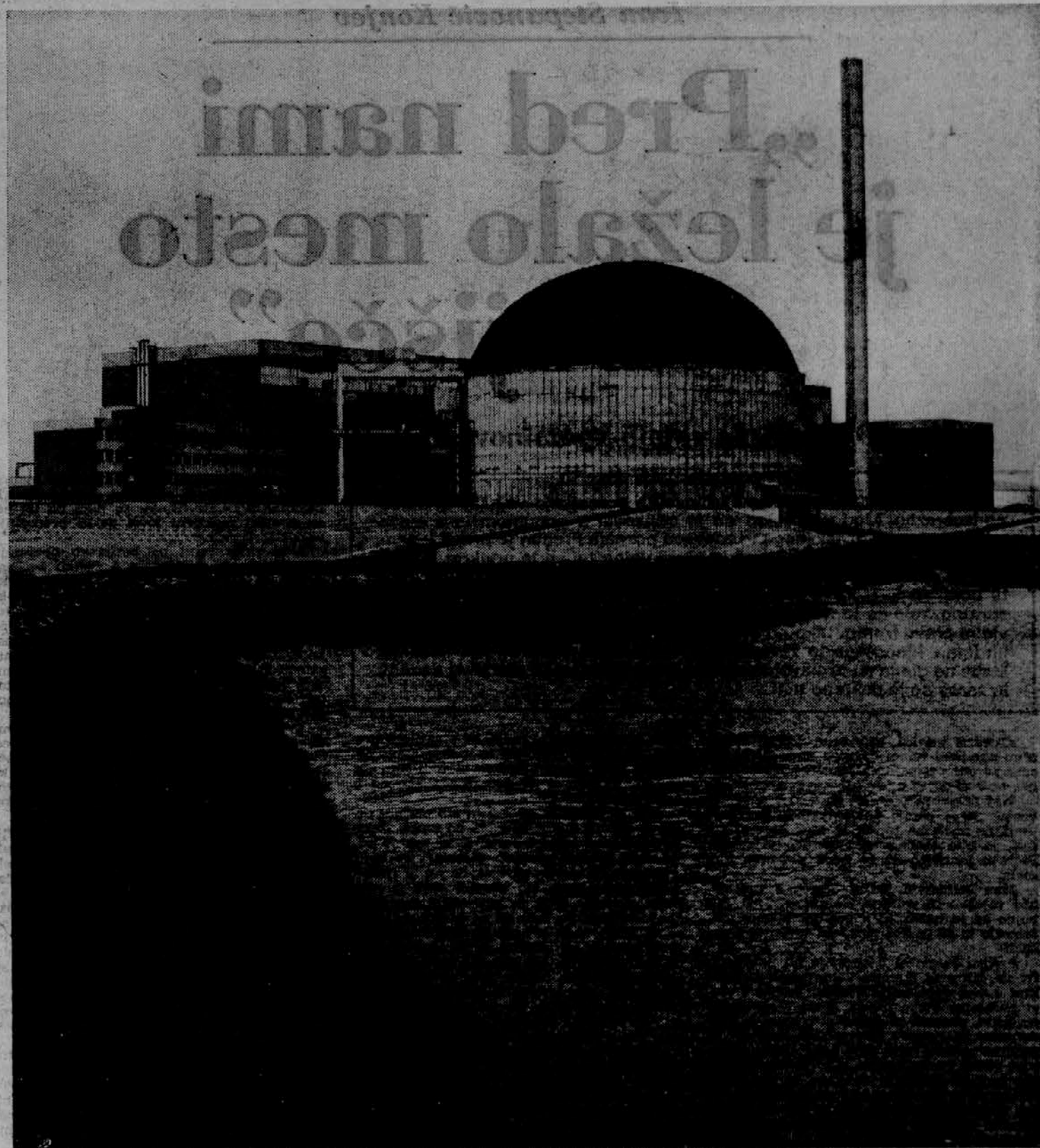
V švicarski JE Mühleberg, ki uporablja hladilno vodo iz najdaljše švicarske reke Aare, pa smo zvedeli, da kljub kantonalni in krajevni demokraciji, kar zadeva upravljanje, odloča o graditvi elektrarne generalni komisarjat za atomsko energijo pri švicarskem zveznem ministru za energetiko. Dovoljenje torej izdaja omenjeni komisarjat, medtem ko tehniške rešitve preučuje posebna komisija, sestavljena iz stalnih in nestalnih članov, doklečno o tem pa odloča še omenjeno ministru za energetiko. Pri vsem tem pa je za švico morda najbolj zanimivo, da imajo vse vodne pravice kantoni, vendar o gradnji jedrske elektrarne odloča država. V Švici je samo deset lokacij, ki bi ustrezale gradnji novih jedrskih elektrarn, pri tem pa nastopa še dodatna težava, da švicarski zakon ne dovoljuje nikakršne uporabe vode v industrijske namene. To pa bo terjalo od bodočih jedrskih elektrarn v Švici, da bodo morale imeti posebne hladilne stolpe, za gradnjo katerih pa daje spet dovoljenje posebna državna komisija. JE Mühleberg je sicer ob Aari locirano tako, da v bližini ni večjega naselja, čeprav reka od elektrarne navzdol teče skozi Bielel See in dolgo, obiljudno dolino, vse tja do Rana, kjer se Aare izliva vanj.

Med vsemi lokacijami je verjetno najzanimivejša lokacija nemške JE Stade, ki leži ob Labi pri istoimenskem mestu, oddaljenem kakih 40 kilometrov od Hamburga. Jedrska elektrarna, ki leži sredi sadovnjakov, le-ti so bili med našim obiskom vsi v cvetju, je tu locirana na širokem območju, na katerem živi več ko 2 milijona ljudi, torej je v nekem smislu postavljena stroji ljudi. Tudi v Nemčiji so predpisi čedalje strožji in zato ni nič čudnega, če ima družba Kraftwerk Union predvideni kar 25 milijonov mark za študij in poučevanje nadaljnega razvoja varnosti okolja in zanesljivosti reaktorskih naprav.

## Čedalje strožja zakonodaja

Obisk vseh treh jedrskih elektrarn, v dveh smo si ogledali tudi notranjost reaktorja v betonski kupoli, je tudi laika prepričal, da predstavlja vsi varnostni ukrepi, ki se začnejo s lokacijo in ustrezno, čedalje strožjo zakonodajo, poleg drugih varnostnih naprav, dejstvo, ki bi moralo biti vsekakor prisotno tudi pri vseh industrijskih in drugih objektih, kjer žal, prav komponento okolja premalo ali pa sploh nič ne upoštevamo. V tem smislu so jedrske elektrarne prava izjema in dosedanje izkušnje ter varnostni sistemi kažejo, da je bilo doslej storjeno vse, kar je v človekovi moči in človekovem predvidevanju, čeprav je na drugi strani spet res, da jedrske elektrarne obratujejo komaj sedemnajst let in da doslej še nikjer ni prišlo do hujših okvar ali nesreč, ki bi ogrozile ožjo in široko okolico teh elektrarn.

DUSAN ZELJEZNOV



UREJENOST IN VARNOST: Jedrska elektrarna Stade (ZR Nemčija) ob Labi

## Turizem na kmetijah

# Pomisleki o nazivu in vsebini

### Ali je vse, kar je vaško, tudi kmečko?

O »kmečkem turizmu« tečeta dve pomembni razpravi, prva o nazivu, druga o vsebini. Imata pa stične točke, kajti naziv naj bi kar najbolj ustrezal dejavnosti in njenemu cilju. Zakaj je potreben nov naziv za »kmečki turizem«? Nekateri menijo, da je iskanje novega naziva le formalnost, kajti predvidena dejavnost da je bila že doslej dobro poudarjena. Drugim se zdi, da naziv kmečki turizem pomeni, da bi bili turisti kmetje in ne da bi oni opravljali storitve za druge turiste. Zato bi bolj ustrezalo, če bi ga preimenovali v vaški turizem, kar naj bi pomenilo turizem na vasli. Pri tem pa imajo pomisleke spet drugi. Pravijo, da se kmečki turizem razvija res le zunaj mesta — toda ali je vse, kar je vaško, tudi kmečko? Na primer gostilne in trgovine ter drugi objekti oziroma dejavnosti na podeželju, ki služijo turistom. Ni — toda ali je treba tako strogo ločiti kmečki in vaški ali podeželski turizem? Tako sprašujejo zagovorniki vaškega turizma. Tu pa se začnejo razprave o bistvu in cilju »kmečkega turizma«, ki naj bi ga po mnenju nekaterih preimenovali v turizem na kmetijah.

v občini Skofja Loka razvijali kmečki turizem drugače in hitreje kot v občini Mozirje, kjer je tudi že precej narejenega. Pri Golteh pa ni šlo, ker kmetje niso dobili take gromote podpore od gostinsko turističnih organizacij kot v Skofji Loki.

Vse bolj prevladuje mnenje, da je turizem na kmetijah treba pospeševati povezano s kmetijstvom. Zato naj bi tudi poljude prihajale s te strani. Prav tako iskanje sredstev za investicije. Zadržna zveza Slovenije je že lani imenovala odbor za kmečki turizem. Ta je že na prvi seji sprejel širok program. Njegove predloge je vzel zelo resno tudi svet za kmetijstvo in gozdarstvo pri IS skupščine SRS. Pripravljen je že predlog za izdajo zakona o kmečkem turizmu, s katerim naj bi bila urejena njegova povezava s kmetijstvom in zagotovljeni viri sredstev za kreditiranje pod enakimi pogoji, kot so za kmetijstvo. Pospeševanje kmečkega turizma pa naj bi prevzele kmetijske organizacije, seveda v tesnem sodelovanju s turističnimi organizacijami.

več potrebni, ali vsaj ne nujno, in bi se postopoma prelevili v gostince.

Nekateri že kažejo na tak primer v Slovenskih gorah. Pred leti podjeten kmet si je z dohodki iz kmetijstva zgradil novo hišo za turistično dejavnost. Njegov turizem je že pressegel meje kmečkega turizma. Ker ima veliko gostov, mu dohodki z nekdanj donosne kmetije niso več tako potrebni kot pred leti. Za kmetijska dela tudi nima več toliko časa. Donosnost njegove kmetije se zmanjšuje, naravne nogosti pa niso dovolj izkoriščene. Zemlja ne daje, kolikor bi lahko.

En sam primer gotovo ni nevaren. Morda pa jih je drugod še več. V prihodnjih letih bi jih lahko bilo še več. Na to je treba misliti že zdaj, kajti prešel bo čas — verjetno hitreje, kot nekateri računajo — ko se bomo spraševali, kdo naj obdeluje kmetijska zemljišča. Kdo jih bo sploh hotel obdelovati?

## Turizem ni darilo

Na kmetih so tudi drugačni primeri. Ko je bil uredil sobe za turiste, je začel ugibati, ali se sploh splača pečati s turizmom. Turistov ne pride veliko, gospodinja pa ima vzlic temu veliko opravil pri njih. Ali naj jih poskuša privabiti več ali turizem opusti? Če bi redil dve ali tri molznice več, bi z mlekom nadomestil ves dohodek, ki ga ima zdaj od turizma. Če pri obdelavi polj še ni izkoristil vseh možnosti, lahko z boljšim gnojenjem pridelal krmo še za nekaj goved več.

Taki primeri so sicer redki. Ne bi pa bilo treba nobenega, če bi kmetje pred odločitvijo dobro premislili vse in če bi imeli dobre svetovalce. Kmečki turizem ni čudodelna rešitev za kmete. Poleg naložb za ureditev turističnih sob je treba gostom tudi stregi s hrano ali brez nje. Tudi s pospravljanjem sob je precej dela. Silali smo pri pomobu, da je laže stregi živini kot ljudem. Tako je menil kmet, ki ima že precej izkušenj s kmečkim turizmom. Dodati bi še lahko, da torej ni vsako drugo delo boljše od kmečkega, čeprav mnogi kmetje trdijo, da je.

S takimi pripombami nimamo namena kmetom odsvetovati, da bi se odločili za turizem na svojih kmetijah. Na kaki mehanizirani ali manjši kmetiji je gospodar izkoristil že vse možnosti za zvečanje govejve črede z lastno krmo, pa družini še ostaja čas za turizem. Nekdo tudi raje stregi ljudem kot živini, čeprav ni lažje. Zakaj se torej ne bi odločili za dodatno dohodek. Treba je le dobro premisliti in ne jemati turizma na kmetiji in kredita za njegovo uvedbo kot darilo. Vsako delo je po svoje naporno. Vprašanje je le, katero komu bolj ustreza.

JOZE PETEK

## Meuse daje hladilno vodo

Res je, da je sama elektrarna locirana na razmeroma odročnem in ne preveč gosto naseljenem območju, saj živi 10 km severneje od nje kakih 4000 ljudi, 3 kilometre vzhodno 200 ljudi in 4 kilometre zahodno 500 ljudi. Kljub vsemu temu pa območje elektrarne ni nikakršna ekskluzivna ali prepovedana oaza (vas Chozy s 300 prebivalci je oddaljena od elektrarne 2 kilometra) in tik ob elektrarni, tako za ogrado, smo videli avtomobilske prikolice in skromne vikende obiskovalcev Meuse.

Vode Meuse kontrolirajo vsake tri ure, medtem ko sta trava in mleko podvržena kontroli dvakrat na mesec. Ozračje pa nenehno kontrolirajo tri, v ta namen postavljene postaje, katerih lego so izbrali glede na specifičnost vetrov na tem območju.

Na celotnem bližnjem območju opravlja stalno kontrolo in omejene meritve elektrarna sama, vendar pa nedvomno od nje kontrolira in jemlje vzorce tudi francoska državna uprava za radioaktivno sevanje, tako da je v varnost in zanesljivost za primer kake nezgode v nekem smislu zagotovljena kar dvakratno.

Glede temperaturnih razlik oziroma segrevanja Meuse smo zvedeli, da prihaja iz elektrarne voda za 70 C toplejša od normalne temperature rečne vode, vendar se po nekaj sto metrih ohladi na normalno, kar pomeni, da ni nikakršnih bioloških posledic za življenje v Meusi.

Na vprašanje, kdo v Franciji daje dovoljenje za lokacijo jedrske elektrarne, pa smo zvedeli, da odloča o tem izključno francoska vlada.

V Bruslju pa nam je višji znanstveni sodelavec iz oddelka za probleme okolja tvrdke Westinghaus dr. H. M. Beisel, ki je našel zato priprosto iz Amerike, pojasnil nekatero probleme in vprašanja v zvezi z lokacijami in okoljem jedrskih central.

## Poseben oddelek za okolje

Ko je pojasnil v uvodu, da je njihova tvrdka doslej edina na svetu, ki je pred tremi leti ustanovila takšen specializiran oddelek, v katerem dela 35 ljudi v sodelovanju z lokalnimi svetovalci, je poudaril, da so pri njih podrobno preučili več kot sto lokacij za jedrske elektrarne, razsute po vsem svetu. Pri tem so obravnavali zelo širok spekter problemov od vpliva elektrarn na morje, vode in biologijo, kjer so zlasti posebej pozornost morski ekologiji, ribam, meteorologiji, radiologiji, ekologiji tal, planiranju uporabe terena, oceanografiji, javnemu zdravstvu in sistemom inženiranga.

Za izbiro lokacije imajo na voljo, je dejal dr. Beisel, dokaj preprosto definicijo: lokacija mora ustrezati vsem zahtevam zaščitne, ki jo običajno predpisuje država ob minimalni cen jedrske elektrarne same.

Z drugimi besedami, lokacija jedrske elektrarne mora zadostiti vsem predpisom in ohraniti obstoječe okolje. Zato je potrebno preučiti načrte za gradnjo tako, da bo v njih že vnaprej predviden celoten vpliv elektrarne na okolje in da za predvideni denar dobi naročnik hkrati tudi največjo varnost, ki terja, kot smo že nekoč zapisa-

## Ne le turizem

Naziv turizem na kmetijah ne pomeni, da je to lahko neko mazaštev v turistični dejavnosti, kar bi morda škodovalo sodobnemu turizmu. Nasprotno, le urejene kmetije bodo omogočale sodoben turizem na vasi ali podeželju. Na zanemarjeno kmetijo ali v neurejeno vas ne bo hotel noben turist, četudi bi mu nudili moderno opremljene sobe po zmeranih cenah. Turisti ne živijo le v sobah, želijo si tudi ustrezno okolico. Zato mora biti tudi narava kar najbolj naravna, a vzlic temu tako urejena, da se v njej odraža življenje kulturnih ljudi. To ji daje urejene kmetije in dobre ceste.

Pri kmečkem turizmu gre torej za veliko več kot le za turizem, oziroma ozko

dejavnost gostinskih podjetij. V hribih bo treba zadržati kar največ kmečkih ljudi. Besedi kar največ ustrežata za sedanje razmere, ko se je že preveč mladih ljudi preselilo v doline in mesta. Zemlja, na kateri so naši predniki izkročili gozdove, bi morala še naprej služiti za kmetijsko proizvodnjo, zlasti za rejo živine. To je nujna splošnega gospodarskega razvoja in naraščanja števila prebivalstva, ki potrebuje vse več hrane. Premale dohodke kmečkih družin pa naj bi dopolnjevali z dodatnimi dohodki od turizma. Tako bi pospeševali hkrati kmetijstvo in turizem. Kmetje bi izboljšali svojo življenjsko raven, ob obiskih turistov pa se ne bi čutili preveč osamljeni.

Hribovske kmetije bo treba ohraniti tudi zaradi krepitve splošnega ljudskega odpora. Cimbolje bodo urejene, temveč hrane bodo lahko zagotavljale borcem. Veliko stvari torej kaže na to, da je treba dati kmetijstvu enak poudarek kot turizmu. Izkusnje pa so pokazale, da je treba začeti pri kmetijstvu. Kjer je že precej urejenih kmetij, tam se najhitreje razvija kmečki turizem. Potrebuje pa tudi gromotno podporo, podobno kot kmetijstvo.

## Denarja bo več

Doslej je bilo za kmečki turizem premalo sredstev. Dokler niso bile postavljene jasne naloge in cilji, se ni vedelo, kdo naj preskrbi zanj sredstva in pod kakšnimi pogoji. Če je turizem, naj dobiva sredstva od tam kot druge turistične dejavnosti, so menili nekateri kmetovalci. Organizatorji turizma pa so imeli svoje račune in so usmerjali sredstva tja, kjer so pričakovali večjo akumulacijo. Zato se je npr.





